

BİLİM SERİSİ No: 1

Kerim Sadi

Osmanlı İmparatorluğunun
Dağılma Devri
ve
Tarihî Maddecilik

TÜSTAV

DOĞAN KİTABEVİ

1962 — İSTANBUL

TÜSTAV

BİLİM SERİSİ No: 1

Kerim Sadi

Osmanlı İmparatorluğunun
Dağılma Devri
ve
Tarihî Maddecilik

TÜSTAV

İKİNCİ BASIŞ

DOĞAN KİTABEVİ
1962 - İSTANBUL

TÜSTAV

**Bu kitap 1962 yılında üç bin adet olarak B. Kerem Matbaasında
basılmıştır.**

BİRKAÇ SÖZ

Tarihi materyalizm adını alan ilmi araştırma metodu ve bu metodun Osmanlı tarihine tatbiki hakkında du ru bir fikre sahip olmıyanların "tarihi materyalist,, (1) diye vasıflandıırmağa çalıştıkları bir müellif, Yusuf Akçura, *Osmanlı Devletinin Dağılma Devri*'nde, "Yunanistanın ayrılmasını hazırlayan âmilleri şöyle izah ediyor:

Yunanistanın istiklâl hareketi "XVIII. asrın sonlarından, yani Selim III. devrinden itibaren", "fikir sahasındaki faaliyetlerle kendini göstermiştir." "Yunanlıların oturdukları memleketlere Petro I. denberi Rus propagandacıları dağılmışlardı." "Kaynarca muahedesinin 7 inci maddesile... Osmanlı tebaası hristiyanların metalipli ve ef'ali hakkında, Rusyanın bir nevi müdahalesi de kabul olunmuştu." Diğer taraftan, Fransızlar "ihtilâl fikirlerini, bilhassa milliyet fikrini Osmanlı tebaası hristiyanlar arasına, Yunanlılar içine... yaymağa girişmişlerdi." "Bu harici ve siyasi tesirlerle beraber" "geniş hayalli Yunan şair, muharrir ve müverrihleri"nin de "bir hayli faaliyetleri vardır." "Rum patrik, metropolit, papaz ve diyakosları kiliselerindeki dua ve vazırları, mektep ve medreselerindeki ders ve talimleriyle eski Bizanslılık ruhunu öldürtmemeye çalışıyorlardı. Asırlarca süren... bu hâtıralar, bu hisler ve bu haller yeni bir inkişaf safhasına girdi." İlh. (2)

Görülüyor ki, Yusuf Akçura bütün âmilleri fikir, politika ve din çerçevesi içine hapsediyor; yani, ekonomi temelini inmek ve sınıf savaşlarına dayanmak zarureti

inkâr ile, münhasıran *Üstyapıda* dolaşiyor. Paristen gelen milliyet fikirleri, geniş hayal mahsultü şiirler ve "İstanbul İmparatorlarının tacını giyen ve harmanisini taşıyan" Fener Rum Patriği, ona göre, 1821 İhtilâlini yaratan başlıca faktörlerdir.

21 İhtilâlinde göze çarpan milliyet fikirleri, hakikatte, neyin ifadesi idi? Fener Rum Patriklığı hangi sosyal sınıfın menfaatleri namına hareket ediyordu? İhtilâli isteyen ve organize eden sınıf hangisidir? Filelinizm perdesi arkasındaki Avrupa diplomasisini tayin eden daha esaslı illetler yok mudur?...

Bu ve buna benzer suallere dokunmağı hatırlıktan bile geçirmeyen bir müellif, kanaatimizce, siyantifik izah vadisinde, vak'anüvis-müverrihlerden pek büyük bir mesafe ile ayrılmış sayılamaz (3).

Telhisen nakledilen ve Osmanlı tarihinin mühim bir safhasına temas eden bu eser (4), materyalist tarih anlayışının tatbiki bakımından, çok enteresan bir denemedir.

Bizde, vak'anüvis zihniyetine ve Osmanlı tarihinin idealist görüşle tetkikine karşı haklı bir tepkinin -büyük bir gecikme ile de olsa- belirdiği ve ilmi metot zaruretinin duyulmağına başladığı bir devirde böyle orijinal bir denemeyi bildirişimiz hiç de faydasız olmayacaktır.

Kerim SADI

GİRİŞ

METODUMUZ

Bu eserde takip ettiğimiz amaç, 21 İhtilâlinde önceki ve sonraki delillere dayanarak, yeni bir metoda, devrim hâdiselerini aydınlatmaktır. Kullandığımız yeni metot bugün en değerli tarihçilerin de kabul ettiği tarihî maddecilik metodudur. Biz, bu eserde, 21 ihtilâlinin sosyal tarihini vermek, yani bugüne kadar çok karanlık kalan bir safhayı, tarihî zaruret bakımından, incelemek istiyoruz.

21 İhtilâlini yaratan ne bazı yüksek şahsiyetli önderler, ne de esaret altında yaşayan Rumların ruhundaki iman ve vatanseverliktir. Bu ihtilâlin daha derin sebepleri vardır; ve bu sebepler maddîdir. Esasen, şimdiye kadar hiç bir sosyal ve nasyonal ihtilâl şahısların arzusu ile doğmamıştır. Böyle bir ihtilâl idealist illetlerden de meydana gelemez. Bütün politik devrimlerin en derin kökleri ekonomik hâdiselerdedir. Aynı zamanda, nasyonal ayaklanmaların da sebebi materyalist ve cihanşumûl bir sebeptir.(5)

21 ihtilâli millî bir ihtilâldir. 1648-87 İngiliz, 1789 Fransız ve 1917 Rus ihtilâlleri gibi sosyal bir ihtilâl değildir. Sosyal bir ihtilâl için daha önce millî bir ihtilâl şarttır. Mamafih bu iki ihtilâl birbirine karşı eklenebilir de.

21 ihtilâlinin tarihî hâdiselerini tetkik ederken kullanacağımız metot yalnız bizim ülkemiz için yenidir. Bu metot, bütün dünyada hiç de yeni sayılamaz. Bugün sosyalist olmayan bir çok yazarlar aynı metodu kullanıyorlar. Zira en güç meseleleri halledebilecek biricik metot budur. Tarih hâdiselerini ve sosyal fenomenleri yorumlayan ve aynı zamanda bizi kesin sonuçlara götüren tek metot tarihî materyalizimdir. Yazık ki, "hükema" mız modern ilmi hareketten çok uzaklarda kalıyor ve ananevi bağları bir türlü koparamıyor.

Kullanacağımız bu metot nedir? Burada bunun kısa bir analizini vermeğe mecburuz. Maalesef ilmi sosyalizm branşında bibliyoğrafimiz çok fakirdir (6). Aynı zamanda Yunan literatürü sosyolojik ve felsefî mesai bakımından da geridir. Bizde bir takım editörlerin verdikleri metafrazlarla yetiniliyor.

Tarihî maddecilik metodu nedir (7)? Sosyetenin te-kâmülü, bu metoda göre, Tanrının ve kahramanların eseri sayılamaz. İnsanlığın muhtelif konaklardan geçmesinin ve sosyal ilerlemenin sebeplerini insanlar arasındaki sosyal münasebetlerin gelişmesinde aramak lâzumdur. *Tarihî maddecilik metodu sınıf savaşı temeli üzerinde durmaktadır: ve bu ilmi metot izah edici tek metottur.* (8)

Lombroso'nun halefi ve Roma Üniversitesinde profesör Ferri, *Sosyalizm ve Müsbet Bilgiler* unvanlı eserinde, bu yeni metot için şunları yazıyor: Darwinizm isbat etti ki hayatî gelişmenin mekanizması yaşama savaşından ibarettir. Aynı suretle sosyal gelişmelerin mekanizması da, marksist sosyalizmle, sınıf savaşı kanununa dayanıyor. Bu teori bize bütün insanlığın tarihini izah ve tefsir edecek müsbet metodu vermiştir. Biyolojide Dar-

win'in ve felsefede Spencer'in tuttuğu yeri sosyolojide Marx'a kazandıran ve ona ebedî bir şöhret temin eden tarihi maddecilik olmuştur. (9)

Tarihi idare eden kuvvet rabbanî bir kudrettir; yahut ta, insan tarihine yön veren büyük adamlar, kahramanlar veya sadece fikirlerdir gibi eski teoriler bugün terk edilmiş sayılıyor. Bununla beraber bizde bu köhne anlayışlara saplanıp kalanlar, maalesef, pek çoktur. Böylere muasır ilim hayatının tamamile dışında kalmakta ve fikrî mandarinizmin mağaralarında keşiş gibi yaşamaktadırlar. (10)

I

TÜRKLERİN ASYADAN AVRUPAYA HÜCUMU VE BİZANSIN ÇÖKÜŞÜ

Türklerin Avrupaya doğru kuvvetli akışını fütuhât arzusuna ve dinî sebeplere atfediyorlar. Aynı zamanda Bizans İmparatorluğunun çöküş sebeplerini din kavgalarında ve iç politika mücadelelerinde arıyorlar.

Halbuki, doğudaki Türk kabilelerinin ve İslâmiyetin büyük bir kuvvetle ve durdurulmaz bir sel halinde akışı, uzun yıllar zaferle taçlanmış savaşlar vererek Ortaasyadan İstanbula kadar gelişi ve önüne gelen her şeyi sürükliyerek Avrupaya uzanışı herhalde daha derin sebeplere dayansa gerektir.

Doğu milletlerinin tarihini incelerken bu milletlerin doğudan batıya doğru akışlarının sebebini Asyada bir taraftan nüfusun çoğalmasında, diğer taraftan yaşamak için lâzım olan vasıtaların azalmasında aramalıdır. Do-

ğunun batıya akışında âmil olan tek ve materyalist sebep budur. Dinî sebepler, hiçbir zaman, doğu milletleri ile Bizanslılar arasındaki harplerin illetleri olamaz. Esasen biliyoruz ki, din, sosyetenin ekonomik münasebetlerinden müstakil bir hâdise değildir. Nasyonal ekonomik hâdiselerin kıvılcığı ve düzene koyucu kuvvetini dinde arayamayız. Bizansın çöküşünü dinî sebeplere atfeden yazarlar meselenin yalnız dış yüzünü mütalea etmiş oluyorlar, ve tabiatile daha köklü sebepleri göremiyorlar.

Bizans feodal bir Devletti. Batıdaki feodalizme nazaran belki biraz daha hafif bir derecede olmakla beraber, feodalizmin bütün vasıflarına mâlikti (teokratik ruh, servaj, mutlakiyet, cenk ihtirası, fütuhat arzuları vs.). İlim ve edebiyat durgun bir halde idi. Zira, ekonomik vaziyet her bakımdan feci idi. Vergi sistemi tahammül edilemeyecek kadar ağırdı ve iğrenç bir manzara arz ediyordu. Halk ise politik hürriyetten mahrum bırakılmıştı. Büyük bir mertebe işğal eden rühban sınıfı halkın kanını süllük gibi emiyor; dinî zulmedici bir kuvvet gibi kullanarak, hazineler yığıyordu. Bu sınıfın elinde din, bilhassa çifçi halka karşı, müthiş bir işkence ve ezilme vasıtası olmuştu.

Bizans İmparatorluğunun büyük bir kısmına İmparator hâkimdi. Saraydakiler ahlâken sukut etmişler, moral bir dejeneresane içine gömülmüşlerdi. Zavallı halk terör altında yaşıyordu. Bunlar Orta zamanın bütün monarşilerinde görülen fenomenlerdir.

İdare sistemi (ademi merkezîyet), vergi vesair mükellefiyetler yüzünden, köylü için dayanılmaz hale geldiği gibi merkezîyet talep eden devrin şartlarına da uygun değildi. Aristokrasi, rühban ve hükümet organları aç ve bîlâç halka tasavvurun fevkinde zulmediyorlardı.

Ve işte, materyalist sebeplerin kuvvetli itişile batıya doğru akan ve Bizansın valiliklerine hücum eden Türkler karşılarında böyle dağılan bir Devlet buldular; ve Bizans İmparatorluğunu mağlup ettiler.

İngiliz tarihçisi Finley, Bizans İmparatorluğunun 1300-1400 yıllarındaki ekonomik durumu için *açılanacak vaziyette idi*, diyor. İktisadî vaziyet o kadar kötü idi ki, halk, idarenin ve başındakilerin bir an evvel değişmesini temenni ediyordu. Zach. von Lingenthal, *Bizans Hukukunun Tarihi* adındaki eserde, şu mütalâada bulunuyor; Türk istilâsından önce, zavallı köylüler başka bir milletin gelişini ümitliyorlardı. Bunlar o kadar bungun idiler ki, yeni bir istilâdan korkacak yerde bu istilâ sayesinde durumlarının iyileşeceğini umuyorlardı. Heuzoy da diyor ki: "Bizansın son asrında yaşayan serflerin reaya olduktan sonra herhangi bir şey kaybettiklerini kim iddia edebilir?" Bizans tarihçisi Halkokodidis'in yazdıklarına göre de: politik dağılıp ve çözülüş o derece ilerlemiş ve halk efendilerle derebeylere sırtını öyle nefretle çevirmişti ki, bazı peskoposlar Türklerin gelişini felâket saymadılar.

Demek oluyor ki, Bizansın dağılıpında âmîl olan sebepler herşeyden önce ekonomik sebeplerdir; ve, böylece, iç ve dış şartlar Bizansın inkrasını hazırlamıştır. Tarihçilerimizin bahsettiği din kavgaları ve iç kargaşalıklar hakiki sebep değildir. Bizansın o zamanki ekonomik durumunun yalnız neticeleridir.

II

İHTİLÂLDEN ÖNCEKİ DEVRİN EKONOMİK ŞARTLARI

Her şeyden evvel tetkike mecbur olduğumuz bir cihet varsa, o da Türk hâkimiyeti altında bulunan Yuna-

nistanın ekonomik durumudur.

Doğrudan doğruya veya dolayısıyla 21 İhtilâlile ilgilenen bütün yazarlar, XVIII. asrın ortalarından XIX. asrın başına kadar, esaret altındaki Yunanistanda büyük bir ekonomik gelişme kaydediyorlar. Yunan ticaret ve gemiciliği o kadar yükselmişti ki, Avrupadaki ticaret ve gemicilikle boy ölçüşüyordu. Üç tarihi ada (İdra, İspeçe ve Psara), XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren, iktisadî sahada büyük bir ilerlemeğe kavuşmuştu. Bunun da sebebi vardı: Venediğin ticaret gemiciliği büyük bir kriz geçiriyordu. Fransız gemiciliği ise durgun bir vaziyette idi. Çünkü, İngilizler ve diğer monarşik Devletler İhtilâl Fransasını abluka etmişlerdi.

Zikredilen bu üç adaya ait gemiler, Ege denizinde, rakipsiz dolaşıyorlardı. Bunlar Fransaya gizliden gizliye mal taşıyor, kaçakçılıkla pek çok kazanç sağlıyorlardı. Aynı zamanda, 1783 ten sonra, Rus bayrağı altında, Karadenizdeki Rus limanlarına serbesce gidip gelmeğe ve bu limanlarla Avrupa arasında yiyecek vs. taşımağa başlamışlardı.

Kaynarca ve Yaş Muahedelerinden sonra, bu adaların gemiciliği fevkalâde bir gelişmeğe mazhar oldu. Babıâli, Kaynarca Muahedesile, adalılara büyük serbestlik veriyordu (madde 17). Kaynarca Muahedesinden sonra, Osmanlı devleti bu adalardan Yunan denizcileri aldı. (Buna dair Sultanın bir fermanı da vardır.) Böylece, adalılar deniz, savaşıcılığına alışmış oldular ve 21 İhtilâlinin ilk devirlerinde büyük yararlıklar gösterdiler.

Kunduryotis ailesi, Orlandos vs. yalnız Yunanistanda değil, belki bütün Avrupada büyük armatörler sayılıyordu.

Kriezis, 1868 de Patras'ta neşrettiği İdra Adasının

Tarihi adlı eserde, Kunduryotilerden L. Kunduryotis'in bir sene zarfında 200.000 distilâ kazandığını yazıyor. "Kasalar az geliyor, her tarafta gümüş ve altının tatlı ahengi duyuluyordu. Sarnıçlarda altın toplandı; ve 22 mart 1821 de, bu altınlar ortaya döküldü." (s. 60)

Fakat, Karadenizde, Akdenizde ve Adalar denizinde - çoğu Cezayirli olmak üzere - korsanlar dolaştığı için bu üç adanın filosu top tüfek koymak, silâhlanmak lüzumunu duydu.(11)

Bütün bu ticaret ve denizcilik, bu adalarda bir feodal ekonomi yaratıyor ve tedricen yeni bir sınıfın doğuşunu hazırlıyordu. Tüccarlar ve armatörlerden mürekkep olan bu sınıf, 1770 den itibaren, siyasi haklar istemiş; Patrikhaneden ve Türklerden ayrı bir sınıf sayılmıştır.

Patrik Kallinikos adalara yeni metropolitin tayinini bildirirken, eskiden olduğu gibi, yalnız yüksek sınıfa ve kocabaşılara yazmıyor, aynı zamanda armatörlere ve tüccarlara da hitap ediyordu. Aynı Patrik, Fener ve Galatadaki hastahanelerin inşası ve açılması için yardım istediği zaman, yine kaptanlara ve gemi donatanlara müracaat etmişti.

Bu, meydana gelen yeni sınıfın artık büyük bir kuvvet olduğunu ispat eder. Filvaki, o zamanki armatörler zenginlikleriyle ün almışlardı. Bu servet Patrikhanenin haris nazarlarını çekiyor ve Patriğin recasına sebep oluyordu.

Bu üç adadan başka diğer adalar da gelişmişti; ve, adaların ekonomik gelişmesi bu adalar hakkında kanunlar yapılmasını icap ettiriyordu.

Haçlı seferlerindenberi Yunanlılarla Avrupa Devletleri arasında artan ticarî münasebetler, XVII. yüzyıl or-

tasından itibaren, büyük bir genişlik ve ehemmiyet kazanıyor. Golos, Trikeri ve Yanya gibi büyük dış ticaret şehirleri Venediğe, Moskovaya, Larisa ve İstanbula mal ihraç ediyorlar. Zagora ise Rusya, Moldavya ve Felemenkle ticaret yapıyor.

Epire gelince, burada da büyük şehirler vardı. Mora yarımadasında ticaretten başka el zanaatleri inkişaf etmişti. Dimiçanada barut imâl ediliyordu. (Dimiçananın barutu darbimesel olmuş, müverrih Lambros bu isimde eser yazmıştır). Tarihçilere göre, Dimiçana, Türkokrasinin yani Türk hâkimiyetinin son on yıllarında, meşhur bir mühimmat merkezi olmuştur. Dimiçana baruthanesi o zamanlar en büyük baruthane idi. İntilâl yıllarında en fazla barut veren yer orası oldu. Girit, Tesalya, Ksendire, Atos hep Dimiçanadan barut ve kurşun alıyordu.

Spiliotopulos kardeşlerin muleni meşhurdu. Bir istatistiğe göre, yalnız bir sene içinde ve yalnız Moraya 3.510 okka kurşun, 13.106 okka barut ve 804.320 fişenk gönderilmişti.

Patras şehri ticaret ve medeniyet bakımından Avrupa şehirlerini andırıyordu

Patras ve civarında üzüm istihsali ilerdeydi. Ouqu-evil'e göre: «1814 te 8.900.000 Venedik litresi 1.217.900 kuruş (kuruş frank kıymetindedir).

Anbelâka şehrinde iplikçilik ileri gitmişti. XVIII. yüzyılda, bu şehirde 24 tane iplik boyahanesi vardı ve civarındaki 4.000 nüfus buralarda çalışıyordu. Buradan Viyana, Hamburg, Dresd, Laypsig şehirlerine ve İngiltereye senevi 3.000 balya kırmızı iplik gönderilirdi. Ayla şehrinin ipek işlemesi ve ipek dokumacılığı da çok meşhurdu. Tesalyanın ticaret ve zanaat alanındaki büyük inkişafını ve ahalisinin harikle münasebetini gösteren

olaylardan biri de burada bir stoa teşkil eden masonların bulunuşudur.

Bu hususta sahifeler doldurabilirdik. Fakat, bu meselede, yazarlar arasında hiç bir ayrılık olmadığı için, bu izahatı kâfi görüyoruz. Tarihçiler hâdiseleri doğru olarak kaydedip sıraya koyuyorlar da, bunları sosyoloji bakımından inceleyemiyorlar. Kurukuruya o zamanki Yunanistanın ekonomik gelişme hâdiselerini söylemek ve yazmak büyük bir şey ifade etmez. Bu hâdiselere lâyük oldukları ehemmiyeti de vermek lâzımdır.

Tarihçilerin ifadesine göre, bütün bu gelişmenin paraca İhtilâle yardımı dokunmuştur. Fakat ekonomik gelişme onlara göre, vatanseverlik, din, iman vs. nin sadece organı idi.

İşte bütün mesele buradadır. Bizce, vatanseverlik, iman ve buna benzer şeyler ne ihtilâl fikrinin doğmasına sebep olmuştur, ne de bu ihtilâlin patlamasına. Yunanistanda gördüğümüz durum hikâye edilenden başkadır. Bu devre, feodal ekonomiye karşı metamorfoz unsurlarını taşıyor. Ortazamanın feodal ekonomisinden yeni bir sosyal sınıf (burjuvazi) meydana geliyor. Nasıl ki, Avrupada, aynı sebep ve şerait altında Ortazamanın serflerinden şehir burjuvaları meydana gelmiştir(12).

Rusya, İtalya, Almanya, Avusturya vs. pazarları Tesalya, Mora, Adalar ve Epirin yeni sosyal sınıfına büyük bir yer verdiler; ve bu yeni sınıf, o memleketlerin ticarî ve sınıf hareketinde, ehemmiyetli bir rol oynadı. İşte, bu pazarlarda büyük rol alan sınıf o zamanki Yunanistanın burjuvazi sınıfı idi ki, 21 İhtilâlinde baş rolü oynayan sınıf bu olmuştur. Nasyonal kalkınma bu sınıfın kreasyonudur; yedi senelik savaşı bu sınıf yürütmüş; ve Yunanistanın büyük bir kısmını azatlığa bu sınıf kavuşturmuştur.

III

İHTİLÂLDEN ÖNCEKİ FİKİR HAREKETİ

Ticaret, endüstri ve denizcilik alanındaki gelişme ve ilerleme yalnız Tesalya, Epir, Adalar, Mora, İzmir, İstanbul vs. deki halkın maddî servetini arttırmak ve bu halka refah temin etmekle kalmamıştır. Bu gelişme ve ilerlemenin sonucu olarak ilim ve fikir hareketleri de serpilmiştir.

Şunu da kaydedelim ki, Venedikte, XVIII. yüzyılın sonlarında, Yunan matbaaları vardı. Aynı zamanda İzmirde ve Viyanada basınevleri görüyoruz. 1793 den itibaren, *Efimeiris* gazetesi çıkıyordu. 1819 da, Londrada da Rumca gazeteler yayınlanıyordu.

XVIII. yüzyılın başlarından itibaren, Yunan mekteplerinin açıldığı görülmüyor. Enetia'da, 1621 de, bugünkü Avrupa liselerine muadil bir lise açılmıştı. 1642 de Karpenisi'de bir çok okullar açıldı. Ve bir çok yazarlar yetişti(13).

IV

RÜHBAN VE ARİSTOKRASİNİN İMTİYAZLARI

İstanbulun zaptından sonra Fatih Mehmet Elenlere bir takım dinî ve idarî imtiyazlar vermişti. Böylece, bilvasıta, rühban sınıfı Osmanlı İmparatorluğu dahilinde Devlet içinde Devlet olarak yaşamağa devam etti. Patrikhaneye verilen imtiyazlar rühban sınıfının feodal bir organizasyon halinde kalmasına yardım etmiştir.

Bir çok müelliflere göre, Bizans halkının üçte veya

dörtte biri manastırlara mensuptu. Manastırların büyük arazisi vardı; ve bu arazi çalışarak değil, cebir ve hile ile elde edilmişti. Halkta hüküm süren taassup yüzünden piskoposlar -Roma kilisesinde olduğu gibi- endüljans imâl ediyorlar ve bunları satıyorlardı. Köylüleri aldatmak için keşişlerin kullandığı başka bir usul de vardı. Bunlar, rüyalarında, sık sık, Azizleri veya Meryemi görürler; ve köylüler Hazreti Meryemin ve Azizlerin arzu-larını keşişler vasıtasile öğrenirlerdi. Azizi hoşnut etmek için de keşiş olmak ve malını mülkünü kiliseye bağışla-mak lâzımdı! Bunun gerçek sebebi de vardır. Ağır vergi-ler, ardı arası kesilmeyen harpler vs. yüzünden köylünün malı mülkü taşınamıyacak kadar ağır bir yük olmuştu. Toprağını bağışladıktan sonra manastıra çekilen köylü, hiç değilse, hayat kaygısından kurtuluyor ve bir kenar-da rahatça yaşayıp gidiyordu.

Fatih Sultan Mehmet, geniş İmparatorluğunu idare için akıllı ve dirayetli bir çok adamlara muhtaçtı. Bu sebepten, daha önce Bizansı idare eden sınıflara mensup kimseleri ve eski İmparatorluğun bir çok elemanlarını kendi idarecileri arasına aldı.

Yunan tarihçileri bunu Fatih'in ve haleflerinin iyi niyetine atfediyorlar; Fatih'in bir gafı ve Cenabı Hakkın lutf-ü keremidir, diyorlar. Bizans imparatorluğunun su-kutundan ve Osmanlı Devletinin Asyadan Balkanlara ka-dar yayılmasından doğan şartları ve zaruretleri hesaba katmıyorlar. Bu şartlar ve zaruretlere dolayısıledir ki, Fatih Mehmet, esaret altına aldığı feodal sınıflara imti-yazlar verdi(14). İddia edildiği gibi "gafalar" yapmadı. Yalnız, muhitinin icaplarına uydu; Bizansın feodal içti-maf-iktisadî hayatını yıkmadı; rühban ve aristokrasiyi olduğu gibi bıraktı, ve muhafaza etti(15).

Tarihi bakımdan Türk hâkimiyetine çok taraftar olan Maurer'in ifadesine göre: Ne Fatih ve ne de halefleri Elen kilisesinin elinden arazi mülkiyetini almamıştır. Bil'akis, hıristiyanlara yine eskisi gibi kiliseye arazi terki serbestliğini bırakarak, bu mülkiyeti genişletmiştir.

Adalarda ve Elen valiliklerinde ademi merkeziyet sistemi olduğu gibi bırakıldı. Yani, komünoteler kendi kendilerini başlı başına idareye devam ettiler. Komünotenin reisi kocabaşı idi. Kocabaşığı cemaatin en eski ve en zengin aileleri seçerdi. Bazı yerlerde kocabaşı hiç düşünmüyor, rey sandığında suiistimaller oluyordu. Bunların başlıca vazifeleri Bizanslılardan kalma vergileri toplamaktı. Devlete karşı cemaati bunlar temsil ediyor, kaza hakkını bunlar ifa ediyordu. İsveçli seyyah Bjornstach, 1779 da Tesalyanın politik durumunu şöyle anlatıyor: "Elenler burada Türklerden daha az oldukları halde, paraları sayesinde, memleketi onlar idare ediyorlar. Hattâ, para kuvvetile, Türk idarecilerini istedikleri gibi indirip çıkarıyorlar."

Tarihçiler bu devirden bahsederken, esaretin karanlık devirleri deyip geçmeğe ve tarihi hakikatleri yan çizmeğe alışkındırlar. Bu tarihçiler kabahati münhasıran hâkim ulusta buluyor ve halkın derisini yüzen kocabaşılara hiç bir mesuliyet yüklemiyorlar. Şurasını düşünmüyorlar ki, biz de tarihin bütün konaklarından geçtik. Bizdeki Ortaçağ feodalizmi diğer derebeyliklerin bütün karakteristiklerini taşımaktadır. Yunan müverrihlerinin "Kara şeytan" diye tavsif ettikleri yeniçeriler, kocabaşılara pek az kötülük yapmışlardır.

Müverrihler haracı ele alıyorlar. Unutuyorlar ki, Elen İmparatorları, başka nam altında, Elenlerden aynı

şeyi alıyorlardı. Bizans zamanında, fakir ve mülksüz halka karşı, yeniçerismus yok değildi. Bizans hukukunda cismanî ceza vardı (dövmek, kat'ı uzuv, burun kulak kesmek, göz oymak vs.).

Politik ve ekonomik imtiyazlarını muhafaza eden kocabaşuların kuvveti o derecede iki ki, Padişaha nüfuz ederek Türk paşalarının ve Türk beylerinin yerlerini değiştirebiliyorlardı. Galata zenginleri (İstanbulun aristokrasi sınıfı), Sultana hizmet etmekle kalmamışlar, Osmanlı feodalizmi ile el ele vermişlerdir (16).

Osmanlı İmparatorluğunda Devlet içinde Devlet vardı. Mümessili de Patrikti. Fatih tarafından verilen imtiyazları diğer Padişahlar, fermanlarla, kabul ve teyit etmişlerdi.

Anlaşıyor ki, rühban ve aristokrasi sınıflarının feodal hakları artmış ve muhafaza edilmiştir. İşte, bütün bu imtiyazlı sınıflar, 21 ihtilâlinde, kendi haklarının azalmasını kat'iyen istemediler. *Filiki Eteria'nın* serbest izahlarını kabule hiç yanaşmadılar. Rühban sınıfının buradaki taktiği dikkate şayandır. Filvaki, *Patriyarka öktümenik*, Elen kilisesinin istiklâl ve serbestisini reddetti. İstanbul Patrikanesi, uzun zaman, kendi enterpretasyonlarında ısrar etmiştir. Bu enterpretasyonlar, Yunan kilisesinin ebediyen İstanbul Patrikhanesine tâbi olmasını talep ettiği gibi, bilhassa Elen Devletinin rühbana ait feodal imtiyazları tanımamasına muarızdı.

V

FİLİKİ ETERIA

Büyük Fransız İhtilâli, bütün Avrupanın üçüncü sınıfında, ihtilâl psikolojisi yaratmıştı (17). Fransa dışın-

da serbest fikirlere susayanlar vardı. Demokrasi, eşitlik ve hürriyet gibi serbest fikirler, hariçte, dinleyici buluyordu.

Avrupanın bir çok yerlerinde ve hususile İtalyada gizli cemiyetler kurulmuştu (meselâ, Carbonariler). Bunun gibi, 1814 te, Filiki Eteria tesis edildi.

21 İhtilâlini hazırlayan iç ve dış iki şart vardır. Birinci şart, Yunanistandaki üçüncü sınıfın kavuştuğu büyük maddî gelişmedir. İkinci şart, Fransa İhtilâlinden gelen demokrasi fikirleridir. Yunanistanda maddî bir gelişme olmasaydı büyük Fransız İhtilâlinin fikirlerini kabul edecek Yunanlılar bulunmıyacaktı. Bir kere sınıf olarak teşekkül eden bu burjuvazi niçin bir *classe sociale* mevkiine yükselmek istemesin? Ve niçin iktidarı eline almasın? Bunu yapabilmek için de birinci şart Osmanlı hâkimiyetini devirmektir. İktidarın önüne dikilen en büyük engel bu hâkimiyetti. İşte, bunun ve yalnız bunun içindir ki, Fransa İhtilâlinin fikirleri üçüncü sınıfı heyecana getirmiştir. Kocabaşılar ve rühban, Fransa demokrasisine antipati gösterdiler ve kin beslediler. Bunlar monarşik bir Devlet olan Rusyanın ihtilâlin başında bulunuşuna aldanmasalardı, Yunan ihtilâlinde yer almıyacaktı.

Yunan tarihçileri, tarih hâdiselerini tahrif ederek, bütün büyük rühban sınıfı ihtilâl tarafına geçti ve ihtilâl için çalıştı, diyorlar. Bu, hakikate kat'iyen aykırıdır. Ne Patrik Grigoryos V İhtilâl taraftarı idi, ne de öbür yüksek rühban sınıfı. İhtilâl bayrağını diken Mora despotları, ortodoks büyük Rusya ihtilâlimizi himaye ediyor diye mücadelede girmişlerdir.

Yunan üçüncü sınıfı maddî alanda serpilirken Osmanlı İmparatorluğu içten bir dağılma safhası geçiriyor-

du. Ademi merkezîyet, artık, İmparatorluğun sosyal - ekonomik şartlarına uymuyordu. Çünkü, bir yandan masraflar kabarmış, büyük sulistimaller almış yürümüş-tü. Öteyandan Rusyanın çevirdiği entrikalar sayısızdı ve bütün bunlar bir iç buhran doğuruyordu. Bazı isyanlar da (meselâ, Epirdeki Ali Paşa, Pasmanoğlu ve Mısırda ki Mehmet Ali Paşa isyanları) bu krizi tamamlamıştı.

Şu da ilâve edilmeli ki, Avrupada fabrika, ticaret vs. nin yükselmesi ve yeni ekonomi şartları meydana getirmesi Avrupa harplerini batıdan doğuya naklediyordu. (Haçlı seferlerinde olduğu gibi, doğuya yönelme). Üçüncü sınıfı iktidara getiren ekonomik şartlar Doğu meselesini de ortaya atıyordu.

Bütün bu söylediklerimiz, azatlık için gereken fırsatın zuhur ettiğini göstermektedir.

Eski Yunan haşmetinden ve Elenlerdeki iman ve hürriyet aşkından bahseden tarihçilerimize kalırsa, 21 İhtilâli hürriyete karşı duyulan mukaddes özleyişin sonucundan ibarettir. Bizce, azatlık iştıyakı boş bir sebeptir; İhtilâlin gerçek illeti değildir.

Filiki Eteria, 1814 te Odesada kuruldu. Cemiyeti kuranlar tüccardan üç kişidir: Artalı Nikolaos Skufas, (Nikola İskufa), Yanyalı Atanasios Çakalof (Atanaş Çakalof), Andriçenali Panayotis Anağnostopulos (Panayot Anağnostopulo) (18). 1821 e kadar cemiyetin üyesi elli bin kişiyi bulmuştu. Bu gizli cemiyete girenlerin en çoğu tüccar, fabrikacı ve armatördü, yani üçüncü sınıfa mensup kimselerdi. Fransa İhtilâline ait fikirlerin tesiri altında kaldığı aşıkâr olan Cemiyet, uzun zaman, üç kurucusu tarafından idare edildi. Fakat, bunların tahsilleri kıttı; siyasî bir nüfuz ve otoriteleri de yoktu. Bunun için, Cemiyetin başına bütün Avrupada meşhur diplomat ola-

rak tanınan, Çarlık Rusyası nazırlarından Kapodistriya' yı getirmeği düşündüler. Teklif, 1815 te yapıldı. Fakat nazırın monarşik fikirleri vardı; hattâ, kontrrevolüsyonerdi. Cemiyetin fikirlerini beğenmedi. İstiklâl hiç bir zaman ihtilâl yolile kazanılmamalıdır, diyordu. Gelen murahhası tevkif etti ve sürgüne gönderdi.

Fakat, *Filiki Eteria*, hâlâ, onun yumuşayacağını umuyordu. Mümkün olduğu kadar fazla adam toplamak ve Mora kocabaşları ile yüksek rühban sınıfını kendilerine çekmek için, büyük bir devletin himayesindeyiz diyorlardı. Çünkü, böyle bir himaye mevcut bulunmayınca, evvelce olduğu gibi, Moradaki ve Adalardaki isyanlar bastırılacaktı.

Katerina, Mora ve Adalardaki rumları Türkler aleyhine tahrik etti; fakat sonra yüzüstü bıraktı. Çünkü Osmanlı - Rus harbi Küçük Kaynarca Muahadasile, Rusya lehine neticelenmişti.

Feodal unsurları, ancak, Rusya gibi bir devletin himayesi çekebilirdi. Cemiyetin meşhur üyelerinden olan ve murahhas gönderilen Galatis'in bizzat cemiyetin emrile öldürülmesinin başlıca sebebi budur(19).

Kapodistriya'nın reddinden sonra da gizli Cemiyetin üyeleri çoğalmakta devam etmişti. Anağnostopulos, Moradaki armatolileri(20) organize etti. İstanbulda, Bugdanda, Tesalya, Makedonya ve Adalarda üye kaydine hararetle çalışılıyordu. 1817 de Cemiyet merkezi Odesadan İstanbula nakledildi. 1818 de, yüksek rühban sınıfı, İstanbuldaki Fenerliler, ortodoks Rusyanın himayesi var diye, Cemiyete girdiler. Cemiyet, İskenderiye, İzmir vs. gibi şehirlerde de ilerliyordu. Fakat, Moradaki feodal unsurlar hâlâ tereddüt içinde idiler. Öğrenmek istedikleri şeydu: Cemiyetin maksat ve gayesi nedir? Rusya bunu

bilip himaye ediyor mu? Petro Bey, sırf bunu anlamak için, mektep ianesini bahane ederek, Çara adam göndermiş; Çar da cevabında, bir delilik yapıldığı takdirde mes'ul clacaklarını bildirmişti. Bu cevabın ulaşmaması Cemiyetin menfaati iktizasındandı. Cevabı getiren adam öldürüldü.

Kapodistriya'a tekrar baş vurdular. Yine reddetti. Çarın nazırı: Fransadan gelen bu fikirler gerçekleşmeğe mahkûmdur ve yaptığınız deliliktir, diyordu. Bunun üzerine, gönderilen murahas yolunu değiştirdi; ve, Rus ordusunun generallerinden birine, Aleksandr İpsilânti'ye baş vurdu. Cemiyetin riyasetinde mutlaka ünlü bir diplomat veya asker istiyorlardı. İpsilânti'nin başkanlığa geçmesi antuziyazm ile kabul edildi. İpsilânti (Aleksandros İpsilântidis), 15 Haziran 1820 de şef ve başbuğ seçildi(21).

VI

ŞAIR RİĞAS FEREOs (1757-1798)

Yalnız Yunanlıları değil, Türkleri de istipdada karşı mücadeleğe çağırın bu şair eğer yakalanmasaydı İhtilâlin büyük bir şahsiyeti olacaktı. «Suriyos» şairi hürriyet ve eşitlik adına haykırıyordu. Onda demokrasi fikirleri bulabiliriz. «Müstakbel panbalkanik demokrasinin siyasî idaresi» diye bir de projesi vardır(22). İhtilâle çağırdığı insanlardan haça yemin etmelerini isteyen bu şairde tenakuzlar görülür(23).

21 İHTİLÂLİ

İpsilânti şef olunca, bütün Yunanistan ve Mora kocabaşları Rusyanın Filiki Eteria'yı, himaye ettiğine kani oldular; ve, İpsilânti'nin emri altına girdiler. Rühban sınıfı da aynı suretle hareket etmişti.

Cemiyete mensup olanlar bir an evvel ihtilâlin patlamasını istiyorlardı. Buna da sebep ihtilâlin hain karakterinin meydana çıkması ve Rusyanın İpsilânti'ye şeflik verilmesinden hoşlanmaması ihtimali idi. (Rusya, sahiden de, İpsilânti'nin reisliğinden hoşlanmamıştır).

İpsilânti, 7 Mart 1821 de, Rusyadan Buğdana geçti. Cemiyet ise, 24 Şubat 821 de, neşrettiği bir beyanname ile, Yunanlıları isyana davet etmişti.

Bu beyanname çok önemlidir. Zira, burada kullanılan dil Filiki Eteria'yı idare edenlerin üçüncü sınıfa mensup olduklarını ispat ediyor. Beyanname şöyle başlar: *Din ve vatan uğruna savaşa atıl!.. Kalkınız ve göreceksiniz ki, bir gün kuvvetli bir Devlet mücadelemizi himaye edecektir. (Bu cümleyi koymaktan maksat kocabaşları tarafsızlıktan çıkarmaktı). Ey Yunan erleri, vakit geldi. Avrupa milletleri, çoktanberi aynı hak ve hürriyet için dövüşüyorlar ve bizi de bu dövüşe çağırıyorlar. Bu milletler OLDUKÇA SERBEST yaşadıkları halde tam hürriyete sahip olmak istediler ve böylece saadete kavuşmağa çalıştılar...*

İhtilâl patladığı zaman, Avrupa hükümdarları Laybah'ta konferans aktetmişlerdi (Mayıs 821). Konferansın gayesi de, Avrupadaki ihtilâlleri - Fransa İhtilâlinin yankısı olan devrimleri bastırmaktı.

Çar Aleksandr, Yunanlıların ayaklanmasını açıkça takbih etti; ve, İmparator yaveri İpsilanti'yi yerinden attı. Çarın aldığı bu durum ilk siyasi muvaffakiyetsizlikti. Bunun sebebi şudur: İpsilanti'nin beyanmeleri Moldavyadaki hıristiyan ehaliyi memnun etmemiştir. Çünkü bu halk, derebeğlikten kurtulmak istiyordu. Evvelce ihtilâle giren Romanyalı (oplarhiyi) ler, bu İhtilâlin 1789 un fikirlerinden ilham aldığını zannediyorlar ve mülksüz rençperi boyarların elinden kurtarmak istiyorlardı. Fakat, İpsilanti, bu meselede böyle düşünmüyordu. Ailevi menşei ve içtimai mevkii itibarile feodal fikirler taşıyan bu adam, kelimenin o zamanki anlamına göre, hiç te ihtilâlcî değildi. Onun gayesi şuydu: İstanbuldaki Türk hâkimiyetini devirmek; yani, Bizansı ihya etmek isteyen feodal elen unsurlarına panbalkanik ayaklanmadan pay çıkarmak. Buğdandakiler bu fikirlere itiraz ediyorlardı. Muarızların en başında Vladimiresko gelir. Bu adam, Buğdandaki boyarlara karşı ilk hareketi yapan adamdır. İpsilanti bunu kurşuna dizdirdi. Bunun üzerine Buğdandılar İpsilanti'den ayrıldılar ve İpsilanti, böylece, Osmanlı ordularına Dragaçanide yenildi (Haziran 1821).

Bundan sonra, Avusturyalılar İpsilanti'yi tutup hapsedtiler. Bu arada, Morada ihtilâl patlamıştı. Padişah heyecana düştü. Zira, ihtilâlin Rusya tarafından himaye gördüğünü zannediyordu. Halbuki, bu doğru değildi. Çünkü, Rusya işe karışmamış, Osmanlı ordularının Tuna'yı geçmesini ve İpsilanti'nin takibini serbest bırakmıştı.

Patrik Grigoryos, Rusyanın himayesi olmadığını görünce, İhtilâli afaroz etti; ve, İpsilanti ile Cemiyet mensuplarına «Şeytanın ucubeleri» sıfatını verdi. Çünkü bunlar halkı aldatmışlar, arkamızda Rusya var demişlerdi.

Patriğin bütün bu hareketleri kendisinin ihtilâlle, ne doğrudan doğruya ve ne de dolayısıyla, hiç bir ilişkisi olmadığını gösterir. Patrik için «ulus uğrunda canını feda eden» yani «millet fedaisi» deniliyor. Halbuki, kendi yaptığı işlerin aleyhinde hüküm veren bir şef «millet fedaisi» ve martir olamaz. Patrik, sui tefsir ve teassup neticesi, idam edilmiştir. Ölümü sadece bir siyasî suikasttır. Tethiş maksadile ve daha ziyade ihtilâl zamanlarında yapılagelen alelâde bir hâdisedir(24). Beşinci Grigoryos, *Filiki Eteria'nın* hareketine tamamen yabancı idi. Buna da sebep üçüncü sınıftan olmayışındır. Tarihi hakikat budur. Yunan müverrihlerinin yaptıkları gibi, Patriğin afarozu hiç bir sebeple meşru gösterilemez. Patriği müdafaa eden tarihçiler afarozdan doğabilecek menfi neticeleri hiç hesaba katmıyorlar.

Esasen, yalnız Patrik Grigoryos değil, bütün yüksek rühban sınıfı da İhtilâl karşı yürümüştür. Grigoryos V ten sonraki Patrikler ve büyük bir despot zümresi, Rusya'nın bu hareketi korumadığını anladıktan sonra, İhtilâlin aleyhine döndüler.

Fakat, bütün bunlara rağmen, ihtilâl kendi yolunu takip ediyordu. Adalar ve Mora, ihtilâl bayrağını açmışlardı. Yakovos Tobazis, 29 Nisan 821 de, ilk Yunan donanmasını vücade getirdi. Bu donanma Adaların verdiği yirmi bir gemiden mürekkepti (yedisi İspeçe, on biri İdra ve üçü Psaradan). Yunanistanın diğer kısımlarında da, yer yer, şehirler ayaklanmıştı.

VIII

VATANDAŞ SAVAŞLARI

Adalılar ve Moralılar iki ayrı ve zıt sosyal sınıfı temsil ediyorlardı. İhtilâlin ilk muvaffakiyetinden sonra

bu iki sınıf karşı karşıya geldi ve düşmanca vaziyet aldı (25).

Adalılar, üçüncü sınıf esprisini temsil ediyordu. İdra adası ise üçüncü sınıfın merkezi idi; ve, «Egenin küçük İngilteresi» diye anılıyordu. Filiki Eteria'nın ilk mensupları Adalılarla birlik oldular. Muhafazakâr ve feodal unsurlar ise Moralılarla birleştiler.

Dış tehlikenin verdiği korku ile, Moralılar, pek tabii olarak, muvakkat bir zaman Adalılara boyun eğmişlerdi. Fakat, nihayet, 1824 Eylülünde Mora altüst oldu. Moradaki Kocabaşılar halkı Adalılara karşı ayaklandılar. Adalılar ise Moraya asker çıkardı ve iç isyanı bastırdı.

İçteki mücadeleler, Moradaki isyan bastırıldıktan sonra da, durmamış; ve, ihtilâlin sonuna kadar devam etmiştir. Bu iç mücadeleler Moralılarla Yunanistanın diğer kısımları arasında cereyan eden bir mücadele şeklini aldı. Bu bakımdan, bunlar sosyal mücadelelerdir. Zahirer şahıs kavgaları gibi görüldüğü halde, gerçekte, geniş insan kümelerinin menfaatlerine bağlı mücadelelerdir ve tam manâsile sınıf savaşlarıdır.

Yunan tarihçileri bu hâdiseleri yanlış yorumluyorlar. Mora kocabaşılarile Adalardaki üçüncü sınıflar arasında cereyan eden mücadeleler bu görüşle izah edilmelidir.

IX

FILELİNİZM VE İLK İDARE SİSTEMLERİ

İdare sistemi meselesine gelmeden önce, o devirde hüküm süren Avrupa politikasını tetkik edelim. Mukad-

des-İttifakın direği olan ve bu ittifakı vücade getiren Metternich hüküm ve nüfuzunu kaybetmeğe başlıyordu. Çünkü, Avusturya askerî bir kriz geçirmekte idi. Buna muvazi olarak, Mukaddes-İttifakın düşmanı İngiliz diplomatı Kuning Başvekil oldu ve yeni bir siyaset gütmeye başladı. Bu yeni İngiliz politikası Yunanlıların giriştikleri mücadelenin lehinde idi. Bunu hissî sebeplere atfediyorlar. Halbuki ortada İngilizlerin menfaatleri vardı. Kuning Yunanistana borç olarak verdiği parayı emniyet altına almak istiyordu. Aynı zamanda, Yunanlıların doğu Akdenizde büyük rolleri olduğunu da anlamıştı. İngiliz Başvekili bir kısım Yunanistanın hürriyetine taraftar görünüyordu. Politikada nüfuzu nazar sahibi olduğu ve istikbali önceden görebildiği için Rusyanın Yunanistan lehine vaziyet almasını istemiyordu. Çünkü Rusya, Yunanistanı bir âlet olarak kullanacak; ve, Türkiyeden, Balkanlarda ve Asyada menfaatler koparacaktı.

Buna binaen İngiliz - Rus rekabeti başladı. Bu rekabet hıristiyanlığı himaye adı altında yapılıyordu. Aynı zamanda, Fransa da, Avusturya aleyhine olarak, Akdeniz meselelerine karışmağa başlamıştı. Avrupalıların bu rekabeti neticesinde (Doğu meselesinin diğer bir cephesi) Londra Muahedenamesi imza edildi (1827).

Bu muahede ile Rusya, İngiltere ve Fransa, Babıâli nezdinde Yunanistan lehine aracılık için anlaşmış oluyorlardı. Yunanistanın bir kısmı Sultana tâbi olduğu halde idare bakımından serbesti kazanacaktı.

Filelinizim (Yunan muhipliği), realite olarak, hiç bir zaman mevcut olmamıştır. Hakikaten demokrat bir kaç Avrupalıdan ve bir kaç ideolog ihtilâlcî romantik tipte eski Yunana âşık olanlardan (Bayron) başka bütün filelinler yani Elinosları sevenler kendi menfaatlerine

hizmet etmişlerdir. Bunlar paralarını yeni Yunanistana yatırmak istiyorlardı. Bunun içindir ki, Yunanistanda tesis edilen Elinoslari sevenler (*Philhelènes*) cemiyetleri birbirleriyle çarpışmaktan bir an bile geri kalmadılar. Filelenler Yunanistana ilk olarak borç para verdiler. Londra borsasında %59 faizle verilen 800.000 sterlinden, Yunanlıların eline, maalesef, 482.000 lira geçecekti. Hakikatte ise bu paranın da ancak yarısını alabildiler. İngiliz gazetelerine, vapur masraflarına vesaireye kesile kesile hükümetin eline yalnız 300.000 lira geçti. Filelilizm fahiş bir tefecilik şeklinde tezahür etmiştir. 1824 temmuzunda yapılan 2.000.000 lira borca mukabil yalnız 230.000 lira alınabildi. Tabii, bu paraları da kocabaşılar kapıştılar ve aralarında kavgalar çıktı. Yukarıda izah ettiğimiz Adalılarla Moralılar arasındaki kavgalarda bunun da rolü olmuştur.

Bu sırada Türkiyeye karşı harp hareketi durmuştu. Mısır donanması ile takviye edilen Türkiye, Ege denizine hâkim oldu. Hakikatte Elen askeri namile bir şey yoktu; yalnız, başsız bir sürü kalabalık vardı.

Kaning 1827 de ölünce halefi lord Goderik eski başvekilin Doğu siyasetini takip etmediğini göstermiştir. Fakat, Londra Muahedenamesi imzalandığı için üç devlet donanması Yunan sularına geldi; ve, Türkiyeye aracılık teklif edildi. Babıâli tavassut teklifini kabul etmiyor, Yunanistan tam mânasile inkilâbları bırakmadıkça müzakerelere girişmeyeceğini bildiriyordu.

Osmanlı Mısır donanması Girit açıklarına kadar geldi ve Yunanistanı adamakıllı sıkıştırmağa başladı. Donanma kumandanı Mısırlı prens İbrahimdi (İbrahim Paşa). Ecnebi donanma kumandanları, Prensi tazyik etmek istediler. Fakat, Prens kendilerine meydan okuyun-

ca bir nota tevdi ettiler. 16 Ekim 1827 de verilen bu notaya göre, ablukayı derhal çözmeleri ve hemen İstanbula hareketi talep ediliyordu. Prens bu talebi de reddedince aynı ayın 20 sinde meşhur Navarin deniz muharebesi oldu. Sonradan Fransız kumandanı Rigni bu deniz muharebesine çok esef etmiş ve bunu bütün asırların en berbat işi diye tavsif etmiştir. İngiliz kralı da şöyle demişti: *Unto ward event*. Rus kumandanı ise, artık Yunan meselesi halledildi ve Türkiyeden bir şey koparamayacağız diye üzülüyordu.

Dahili idare sistemine gelim: Bir diktatörün lüzumundan bahsediliyor ve üçüncü sınıf da bunu kabul ediyordu. Yeni bir monarşi istiyorlardı. Bu diktatör, ihtilâlle ayaklanan bütün Yunanistanı elinin altına alacak ve kccabaşılar meselesini bitirecekti.

Böyle bir diktatör olarak Kapodistriya'yı münasip gördüler. O da bunu kabul etti; ve şu doğru koydu: *Salus populi suprema lex esto*. Yani halkın hâkimiyeti ve demokrasi fikirlerini kendi monarşik ve müstebit prensiplerine ezdirdi. Zalim bir diktatör kesilen Kapodistriya bütün kuvvetile özgür unsurları ezmiş ve Çar sistemi örneğinde monarşik bir idare sistemi kurmağa çalışmıştır.

TÜSTAV

X

KAPODİSTRİYA DEVRİ

Kapodistriya'nın kurduğu rejim *régtme personnel* idi. Etrafına topladığı ve bir âlet gibi kullandığı bir sürü insan diktatöre akıl hocalığı yapıyorlar, onun dediklerini yerine getiriyorlardı. Tarihçiler bütün Yunanistan halkının ve bilhassa Moralıların başlarında böyle bir a-

dam bulunmasını istediklerini söylerler. Moralılar için belki bu doğrudur. Fakat tam mânasile demokrat olan Adalılar için doğru sayılamaz. Esasen, Kapodistriya, idareyi eline aldığı günden itibaren, İdralılarla çarpıştı. İdralıların bir heyetine, Çar edasıle, şunları söylemişti: «Yunanistanın istikbali İdra adasının elinde değildir, İdranın istikbali benim elimdedir. Gidin ve emir bekleyin!» Bu sözler ihtilâlde en büyük rolü oynayan İdralılara söyleniyordu. Kapodistriya yaptığı zorbalığı itaat ve disiplin perdesile örtmeğe çalışıyordu. Kapodistriya'ya yalnız Adalılar değil, kocabaşılar da kızmağa başlamışlardı. Çünkü diktatör onları da hiçe sayıyordu.

Kapodistriya'nın kabul ettiği sistem merkeziyet sistemi idi. Avrupa devletlerinin rekabetleri de artıkça artırıyordu. Bu rekabet Yunanistanın içinde de kendisini göstermiş ve bir takım partiler kurulmuştu. Bunlar idare partileri değildi, taraftarlık partileri idi. (İngiliz taraftarı, Fransız taraftarı, Rus taraftarı). Adalar İngiliz taraftarı idi. Mora kocabaşıları Rusya monarşisini tutuyorlardı. Geri kalan Yunanistan da Fransızlara taraftardı.

Fransa ve İngiltere Kapodistriya'nın aleyhinde idi. Fransa, Mısırlıları kovacağım diye, Moraya asker çıkarırdı. Rus-Türk harbinde Rusyanın büyümesini istemiyen İngiltere, Yunanistanın büyümesini de istemiyordu. Fakat, Yunanistanın büyük bir kısmı artık serbest olmuştu. Tabii, bu Kapodistriya'nın bir başarısı idi. Bununla beraber, diktatörün muarızları, halk arasında, gittikçe nüfuzlarını arttırıyorlardı. Kapodistriya, bütün yüksek mevkilere akrabalarını getirmişti. Kardeşi Avgustinoslu, asker olmadığı halde başkumandan yapmıştı. Muhalifler, bu despotizmi diktatörün aleyhine kullanmağı ihmal etmediler.

İhtilâl ve abluka, ekonomik vaziyeti altüst etmiş, kriz başlamıştı. Diktatör, bu krizi yeni sosyal - ekonomik şartların dışında bir şey addediyordu. Ve, öyle sanıyordu ki merkezîyet sistemini kullanırsa, eski ekonomik hayat tekrar başlayacaktır. Ekonomi ilminin tamamile yabancı olan bu adam krizi şahıslara atfediyordu. Buhranın sebebi, ona göre, İdralıların, Kocabaşlıların ve kapitanların kötü niyetlerine dayanıyordu. Buhranı ekonomik bir fenomen olarak karşılayacak yerde, Rumların kötü alışkanlıklarına atfeden Kapodistriya'nın bulunduğu tek çare vardı: Kamçı. Bu vaziyeti yalnız kamçı düzeltebilir, diyordu.

Böyle müstebidane ve ütöplast fikirlerle hareket eden Diktatör halkın ekseriyeti ile, bilhassa Adalılar ve Manyalılarla, ihtilâfa düştü. Adalılar ayaklanmağa başladılar. İdra adasında, bütün demokrat unsurlar toplandı. Neşriyatla hücumu geçildi. Manyalılar da, bu mücadelede, büyük bir rol oynadılar. Bunlar, Kapodistriya'nın vergi usulünü kabul etmediler; Mesiniyaya (*Messene*) indiler ve bütün veznelerdeki paraya el koydular.

Kapodistriya kocabaşlığı ezmeli idi. Fakat, o pek dikine gitti. Manyalılarla İdralılara karşı otarşik ve monarşik siyaset takip etti. Zaten açlık ve sefalet vardı. Cebir ve zorla bir şey elde etmek kabil değildi. Meselâ, İdralılar, üç devletin bayrağı altında ecnebi sularına gidebilmek müsaadesini istiyorlardı. Kapodistriya, hiç bir Yunanlı ecnebi bayrakla ticaret yapmıyacaktı, diye emirname çıkardı. Bunun neticesi olarak, Adalardaki ve Manyadaki muhalefet isyan şeklini almak istidadını gösterdi. Kapodistriya'yı Rusyanın adamı telâkki eden İngiltere ile Fransa maddî ve manevî teşvikten geri kalmıyorlardı.

Vakıa, isyan patlamadı. Fakat, Kapodistriya'yı öldürmeğe karar verildi. Bu kararın alınmasında Manya kocabaşlarından Mavromihaliler bilhassa âmil olmuşlardır. Zira, aile erkânından biri diktatör tarafından zindana atılmıştı. Kapodistriya, 9 Ekim 1831 de, Nafplion (*Napliya*) şehrinde, bir kilise kapısında öldürüldü (26).

Kapodistriya'nın büyük bir diplomat olduğunu, teşkilâtçılık kabiliyetini ve çalışkanlığını kimse inkâr edemez. Fakat, o müteassıp bir monarşikti. Siyasî düşüncelerinde dimdik bir adamdı. Bir kelime ile, ihtilâlin şefi olamazdı. Çünkü, ruhen, ihtilâlin düşmanı idi. Kapodistriya, ihtilâlin derin mânasını hiç bir zaman anlamamış, ihtilâli organize eden sınıfın yani tüccar ve denizcilerin duygularına yabancı kalmıştı. Demokrat fikirler, ona göre, ancak budalaların ve delilerin kafasında yer bulan saçmasapan şeylerdi. Bunun içindir ki, Yunanistana ayak bastığı günden itibaren halkçılık geleneğini mutlak surette mahvetmeğe çalışmıştır. O zannediyordu ki, arzu ve iradesile, yirmi dört saat zarfında, ademi merkezîyet sistemi çökecek ve yerine merkezîyet sistemi kurulacaktır. Yunan realitesini olduğu gibi görmüyordu. Hâdiselere çarlık maiyetinin gözlüğü ile bakan bu adam, etrafında olup bitenlere yabancı kalmış ve bu yüzden büyük başarısızlığa uğramıştır. O, ihtilâlin akışını, bile bile, durdurdu. İhtilâlin başına geçtiği halde can düşmanı gibi çalıştı ve böyle bir siyaset takip etti.

XI

SUIKASTTEN SONRAKİ HÂDİSELER

Kapodistriya'nın ölümünden sonra, idare, Avgustinos ta dahil olmak üzere üç kişinin elinde kaldı. Bunlar-

dan her biri, peşlerinde taraftarlarını sürükleyerek, kav-
gaya tutuştular. Bunlardan her birine Fransa, İngiltere
ve Rusya yardım ediyordu.

Buna ihtilâlin iç gelişmesi adı verilir. Bu, demokra-
tizm ve monarşizm mücadelesi idi. Ve, feodal unsurlar-
la üçüncü sınıf arasında vatandaş savaşı şeklini aldı.

Bunları şahıs kavgası zanneden tarihçiler mazur-
dur. Çünkü, sathî tetkiklerden ancak sathî neticeler çı-
kar. Bizce, burada şahıs değil, sosyal menfaatler vardır.

Esasen, bu mücadeleler daha 1700 den başlamıştır;
ve, silâha da dayanıyordu. İsveçli seyyah Björnstach,
1779 da Tesalyada yaptığı seyahatte, Yunanlıların bü-
yük bir politika ihtirasile çarpıştıklarını söylüyor.

İhtilâlin ilk senelerinde, 1827 ye kadar, üçüncü sı-
nıf mutlak surette hüküm sürdü. İdare sistemi, hâkim
sınıfın fikirlerini temsil eder. Derebeğlik idaresi, sosye-
tenin kapalı çiftçilik ekonomi şartlarına uymasındır. Bur-
juva idaresi (krallı, kralsız veya demokrasi olsun) sos-
tenin ticarî ve endüstriyel şartlara uymasındır. Bu şart-
lar Ortaçağdan sonra meydana gelmiştir. Kapodistriya'-
nın şef olarak seçilmesi üçüncü sınıf için ilk darbe oldu.
Suikast ve onu takip eden hâdiseler feodalizmi biraz da-
ha canlandırdı. Nihayet, Othon'un gelmesi ile (1832)
derebeğlik tam mânâsile hüküm sürmeğe başladı ve ü-
çüncü sınıf yenilmiş duruma düştü. Feodalizmin galebe-
sinde en derin sebep şudur: Türkiye aleyhindeki harbin
zarurî neticesi olarak memleketteki ekonomik buhranın
son haddine ulaşması. Bu kriz en fazla üçüncü sınıfı
vurdu. Yani, ticareti ve gemiciliği sarstı ve en büyük ge-
dikleri bu alanda açtı. Adalıların meşhur ve büyük ti-
caret filosu harp filosu olmuştu. Bu filo bozuldu ve im-
ha edildi.

İhtilâl zamanında, Yunanistan, on sene kadar abluka içinde kalmıştı. Ne dış, ne de iç ticaret yapılabiliyordu. Halkın aşağı tabakası aç ve işsizdi. Ticaret sermayesinin geniş ufku kapanmıştı. Parasını ihtilâle döken ve kriz geçiren üçüncü sınıfın neticede ekonomik varlığı silinmiş, silinince de politik hâkimiyeti kaybolmuştur. Feodal unsurlar ise, bil'âkis, Türk paşa, bey ve ağalarının kaçmasından istifade ederek toprak mülkiyetlerini arttırmışlardı. Bu unsurlar, böylece, 1844 e kadar, siyasi iktidarı ellerinde tutmağa muvaffak oldular. Kocabaşılardan, 1844 e kadar, sosyal sınıf olarak hüküm sürmesinin sebebi ekonomik organizasyonlarının kuvvetli oluşudur. Bunları, büyük iç savaşlardan sonra, sosyal ve ekonomik bakımdan, oldukça uzun bir zaman daha kuvvetli görünmeğe muvaffak oldular. Fakat, ticaret ve gemicilik krizleri sona erince, üçüncü sınıf bir takım yeni hareketlerle ve üçüncü sınıfa inmiş feodal unsurların yardımile, siyasi hâkimiyeti tekrar ele geçiriyor (1844). Yorgi I. devrinde, yani 1863 e kadar, üçüncü sınıf ve bu sınıfa inmiş feodal unsurlar siyasi hâkimiyetin bahşettiği nimetlerden beraberce istifade etmişlerdir. 1863 ten sonra, kocabaşular ekonomik ve sosyal bakımdan zayıf düşüldüler; ve, siyasi sahada, üçüncü sınıfın geri kalmış bazı unsurlarile beraber çalışırlar.

XII

YUNAN MESELESİ AVRUPA DİPLOMASİSİNİN KULİSLERİNDE (27)

§ *Osmanlı - Rus Savaşı (1828—29)*. — Bu harp Navarin deniz muharebesinin neticesi idi. Balkan yarımadasında bir takım arazi kazanmak istiyen Rusya, Türkiyeye harp ilân etti; ve, verdiği notada Yunan mesele-

sini de bahis konusu ederek, üç devlet tarafından 24 haziranda alınan kararın kabul edilip edilmediğini sordu. Bu mesele Moranın ve Adaların muhtariyeti meselesi idi. Babıâli red cevabı verince harp başladı.

Rusya, Elenlerin koruyucusu sıfatını takınarak, Fransa ve İngiltere ile de konuştu; ve, Türkiyeye Londra antlaşmasının maddelerini kabul ettirmelerini teklif etti. İngiltere, cevabını sırf Akdeniz ve doğu Avrupadaki menraatleri bakımından vermişti; bunun filelinizmle hiç ilişiği yoktu. 6 martta İngiltere Hariciye Nazırı Duntley'in verdiği cevaba göre, İngilizler Rusyanın tekliflerini hoş görmüyorlar ve bunu üç devlet için küçüklük sayıyorlardı. Duntley'e göre, yeni kurulacak olan Elen hükümetinin sınırları Moranın dışına çıkmamalıydı. İstanbula yapılacak baskı ise, aynı Nazıra göre, maddî olamazdı; ve, manevî baskıda Avusturya ile Prusya da yer alacaktı.

§ *Avusturya diplomasisi.* — Metternich, Navarin harbinin Yunanistan ve Rusya lehindeki bütün sonuçlarını önlemek için elinden geleni yapmıştı. İngiltereyi Rus tehlikesinden haberdar etti. Rusyaya da, Türklerin, Rus-Türk ihtilâfının hakemi olarak, Avusturya diplomasisini seçtiğini bildirdi. Rusya bu teklifi sert bir lisanla reddetmiş olmakla beraber Metternich ümidini kaybetmemiş; ve bütün kuvvetile üç devlet arasındaki ittifakı bozmağa çalışmıştır.

Fakat, Avusturya Başvekili hiç bir şey yapamadı. Yunan meselesi elenizm lehine geliyordu. Bunun içindir ki, Metternich Babıâliye şöyle bir teklifte bulundu: Moraya idari muhtariyet vermenin Türkiyenin menfaati iktizasından bulunduğunu söyledi. Aynı zamanda İngiltereye şunu teklif etti: Yunanistan, İsviçre gibi, bir

kanton sistemile idare edilmeli; ve bütün bu Devletcik-ler Sultana tabi bulunmalıdır.

Metternich'in projesi İngiltereyi tatmin ediyordu. Fakat, Babiâli bunu kabul etmedi. İngiltere de açıktan açığa buna taraftar çıkmayınca, Metternich şu teklifi ileri sürdü: Avusturya şimdiye kadar takip ettiği Mukaddes - İttifak politikasından (antirevolüsyoner politikadan), İngiltere de Londra antlaşmasından vazgeçecek; ve iki devlet, Yunan topraklarına *émancipation administrative et limitée* verilmesi için, Babiâli nezdinde teşebbüste bulunacaktır.

Fakat, bu son teklif de İngiltereyi Fransa ve Rusya-dan ayırmamıştı. O zamanlar Avusturya ordusu zayıftı; ve Avusturya Rus devinden korkuyordu. Rus - Türk savaşı Yunanistan lehine biteceği için değil de, galip bir Rusyanın panslavizm hayalleri gerçekleşecek diye.

Kendi menfaatleri için çalışan İngiltere de Fransa-ya, bir *entente à deux* yaparak, Yunan meselesinin halini düşünmeği teklif etti. İngilterenin arzusuna göre, yeni Devletin sınırları Moranın dışına çıkmayacak; ve bu yeni Devlet, vergi bakımından Türkiyeye tâbi olacaktı.

Fransa buna iyi nazarla bakamazdı. Zira, Atınanın da yeni Yunanistan sınırları içinde kalmasını istiyordu. Fakat, bunun sebebi, hiç bir zaman, filelinizm değildir. Fransanın daha derin ve daha umumî menfaatleri vardı.

Fransız tarihçisi Driaut'nun dediği gibi, Fransa da dahil olduğu halde bütün büyük devletler gayet müsbet çıkarlar gözetmişlerdir.

§ *Poros Konferansı*. — Üç devlet, Londra antlaşmasından sonra, Elen meselesinin halli için konferans merkezinin bir Yunan adasına naklini kararlaştırdılar (1828). Poros münasip görüldü. Poros konferansı Türki-

yenin derhal murahhas göndermesini istedi. Fakat, Babîli bu dâveti kabul etmedi.

Ortaya ilk çıkan mesele yeni devletin sınırları meselesi idi. İngiliz heyeti sınırların Moranın dışına çıkmasını, Fransız murahhasları ise Atinanın da sınırlar içinde kalmasını istiyorlardı. Rusyaya gelince, o, Epir, Girit ve cenubi Makedonyanın da bu sınırlara dahil olması fikrinde idi. Rusyanın yeni sınırlar içine Giridin alınmasını isteyişi şu sebeptendir: Girit, Yunanlıların eline geçtiği takdirde İngiliz donanmasından gelecek tehlike uzaklaşmış oluyordu; ve bu suretle, İngiltere Giriti bir üs olarak kullanamıyacaktı.

Böylece, Yunanistanın sınırları tabiatle büyümüş oluyordu. Fakat, buna sebep Rusyanın müsbet ve menfi menfaatleri idi. Çünkü, bir taraftan Türkiyenin sınırları küçülüyor, diğer taraftan da Akdenizde, dinî gelenek bakımından Rusyaya ve Rusyadaki hıristiyanlığa ve netice itibarile Rus politikasına mütemayıl yeni bir Devlet meydana geliyordu.

Girit meselesinde, Lord Aberdin, Britanya hükümetinin hiç bir zaman bu büyük adanın Kapodistriya Devletine, veya konferansa iştirak eden Devletlerin ticarî menfaatlerine aykırı davranan herhangi bir devlete, verilmiyeceğini bildirdi. Bu fikre, Mısıra taraftar siyaset güden Fransa da katılıyordu.

§ 1829 Edirne Antlaşması. — Osmanlı-Rus harbinin başlaması ve Edirne antlaşmasile sona ermesi Elen meselesinin lehine olmuştu. Zira, İngilizlerin «hayır!» demeleri kâr etmemiş ve söz hakkı Rusyaya geçmişti. Rusyanın galebesinden sonra Osmanlı İmparatorluğunun yakında parçalanacağını anlayan İngiliz politikası o vakte kadar Yunanistana karşı takındığı tavrı değiştirmek istedi. Yunanistanın Rus politikasına bağlanıp o-

nunla bir olması İngiltere için tehlike teşkil ediyordu. Bunun içindir ki, İngiltere takip ettiği siyaseti değiştirdi; ve Yunanistan, dağılan Osmanlı İmparatorluğunun halefi sayıldı. Akdenizde, İngiliz menfaatlerine hizmet edecek tek bir devlet kalıyordu: Yunanistan.

Fakat, daha sonraları, Yunanistanı tam manâsile bir Rus eyaleti gibi idare eden Kapodistriya'nın siyasetinden dolayı, İngiltere yine eski politikasına döndü. Zira, şunu hissediyordu ki, Yunanistanın büyümesi Rusların gayelerini gerçekleştirecekti.

§ *Yeni sınırlar.* — *Kalenderköşk Antlaşması.* — Yunanistan sınırlarının çizilmesi meselesi, üç devlet arasında, yine birtakım tartışmalara ve entrikalara yol açtı.

Deniz, Yunanistan sınırlarını ne kadar fazla kucaklarsa İngiliz menfaatleri de o nisbette okşanmış olacaktı. Bunun içindir ki İngiltere, Türkiye nezdinde teşebbüste bulundu; ve 21 temmuz 832 de, Babıâliye Kalenderköşk Antlaşmasını imzalattı.

Fransa, İngiltere ve Rusyanın Yunan meselesindeki diplomatik rolleri yukarıda izah ettiğimiz gibidir. Bu üç devletin şu veya bu şekildeki müdahalelerinde hiç bir filelinizm duygusu müessir olmamıştır. Aynı devletin, aynı mesele hakkında, çok defa başka başka müdahalesini gördük. Kritik kafadan mahrum olan tarihçilerin koruyucu devletler dedikleri Fransa, İngiltere ve Rusya, hiç bir zaman, Yunanistana koruyuculuk yapmadılar. Eğer arasına (meselâ, Navarin harbinde) zahiren fedakârlık ettilerse, gerçekte yine kendi çıkarlarını gözettiler. Yunanistanla Avrupa Devletlerinin münasebetlerini tayin eden daima ve daima menfaat olmuştur. Çağdaş diplomasi tarihi büyük devletler tarafından küçük devletlerin işlerine en entrikalı ve en menfaatperest şekilde yapılan müdahalelerin aynasıdır(28).

Driaud diyor ki: «... Büyük devletler, istemiyerek ve sırf kendi menfaatlerinin çatışması yüzünden Elenleri kurtardılar.» Fransız tarihçisinin bu samimi itirafı iyice not edilmelidir. Tarihi hakikatleri tahrif edenler «Yunan muhipleri» ile «Koruyucu Devletler»i dillerine dolayorlar. Halbuki, -birkaç istisnadan sarfınazar. ne «Yunan muhipleri» vardı; ne de «Koruyucu Devletler»(29).

NETİCE

Tarihi dokümanlara dayanarak verdiğimiz açıklamalardan anlaşılıyor ki, 21 İhtilâli nasyonal bir kalkınma idi; yani, Elen üçüncü sınıfının milli kalkınması idi(30). Kocabaşılar bu mücadeleye ancak sürüklendiler; ve, Mora kocabaşılarında maada diğer bütün kocabaşılar mücadelenin durması için çalıştılar. Bunlar, Fıiliki Eteria'nın ileri sürdüğü fikirlerin Rusya tarafından hi-maye edilmediğini anlar anlamaz, Babıâliye boyun eğmeğe hazırlanmışlardır. Yüksek rühban sınıfı da aynı yolu takip etti. Bu iki kuvvetli feodal sınıf, Rusyanın ihtilâle sırtını çevirdiğini duyunca, harekete yabancı kaldılar.

O halde, niçin Moradaki feodal unusurlar (kocabaşılar ve rühban) sonuna kadar mücadeleye devam ettiler? Bu, iki sebebe atfedilmelidir:

1) Manyalıların mücadeleye girmeleri. Bunların Morada büyük nüfuzları vardı; askerî kuvvetleri de önemliydi.

2) Moranın müstakil bir coğrafi varlık teşkil edişi. Fıilvaki, Mora, Yunanistanın en güney noktasında bulunuyor; ve hele o zamanki nakliyat vasıtalarına göre, İstanbul, Makedonya ve Trakyadan çok uzakta bulunuyor-

du.

Osmanlı ordusu, bilhassa Ali Paşa isyanından sonra, kolaylıkla yer değiştiremiyordu. Aynı zamanda Adalılar denize hâkimdi. Buna binaen, Mora kocabaşları Moranın istiklâline kat'iyetle emindiler.

Daha sonraları, İbrahim Paşanın donanması yetişmiş ve Osmanlı - Mısır ordusu Mora ihtilâlini bastırarak hale gelmişti. Bunun üzerine Yunan meselesi bir Avrupa meselesi oldu; ve, Avrupa diplomasisi sahneye çıktı.

Avrupa diplomasisinin Yunan meselesine karışması Mora kocabaşlarının sonuna kadar dayanmasına sebep olmuştur. Bunlar, Moranın istiklâl kazanacağını umuyorlar ve bu istiklâle inanıyorlardı.

Öteki kocabaşılara gelince, onlar, Osmanlı ordusunun ilk adımında boyun eğdiler. Yunanistanın yukarı kısımlarında, nihayet 26 ya kadar, bir baş kaldırma görülüyorsa, buna sebep oralarda halk yığınlarıyla el ele verip kocabaşılara kafa tutan üçüncü sınıftır.

Hakikat şudur ki, rühban ve kocabaşlar 21 İhtilâlini ne istediler, ne de organize ettiler. İhtilâli o zamanın üçüncü sınıfı yaptı. 21 İhtilâli, Osmanlı feodalizmine karşı ilerici sınıf olan üçüncü sınıfın kavuştuğu ekonomik gelişmenin neticesinden başka bir şey değildir(31).

NOTLAR

(1) «Akçura tarihi anlayışı bakımından materyalisttir.» «Tarihte determinist» olan Yusuf Beyin «Osmanlı tarihine bakışı tamamen materyalist bir bakıştır.» «Yusuf Akçura esas itibarile tarihi materyalisttir.» (Hilmi Ziya Ülken, *Meşrutiyetin Tereddüd devri: İnsan, sayı 10, s. 776-777*).

Bizce, «cihanın beşeri muamelâtında iktisadiyatın diğer avamile tefevvük ettiği»ni söylemek veya «şeenî ve amelî bir takım menfaatlerin» «hayattaki ehemmiyeti»ne işaret etmek; yahut ta, Osmanlı Devletinin dağılmasındaki «en mühim amiller»i sıralarken, herhangi bir ibare arasında, «sermaye ve sanayitin» «siyasi ve içtimai hayatın ruhu demek olduğunu» itiraf eylemek tarih hâdiselerini materyalist zaviyeden izah edebilmek ve tarihî maddeciliğe salık olmak demek değildir. Biz, «müteddit nazariyeti içtimaiyeden biri olan maddiyatçı tarih nazariyesi»nin «mahzı hakikat» olmadığını ilân ederek, tarihî materyalizmi tahrif eden Gide'in gölgesinde Marx teorisine karşı mücadeleyle girişen bir müellife «tarihî materyalist» sıfatını lââyık görenlerden değiliz.

Hilmi Ziya Bey, «tarihî materyalist» dediği müellifin «esas içtimai kanaatini» göstermek maksadile, bir makale zikrediyor: «Bu devre tarihîyeyi diğer devirlerden ayıran vasfı mümeyyiz büyük sermayenin oynadığı azim roldür.. Küreiarzın bütün menabii servetini ellerine geçirmeğe, exploiter etmeğe uğraşırlar. İşte bu maksadın tatbikatına emperyalizm namı verilir San'attan, esnaf-ıktan; yerden, yurddan mahrum kalan ahalmız ne ola-

yor? Ne olacak, gündelikçi, yani aldığı gündelikle, aylıkla geçinen memur, asker, işçi, amele, hademe, hammal ve ırgad, yani hususî tâbirile proleter.» Bir muharririn, enperyalizmi ve modern sosyetedeki sınıfları kat'ıyyen anlamadığını ispat için bu pasajlardan daha kuvvetli deliller bulunabilir mi?

(2) Yusuf Akçura, Osmanlı Devletinin Dağılma Devri, s. 17-20 (İstanbul, 1940). Aynı eserde, gayri müslim kavimlerin ayrılmasını hazırlayan amilleri «diplomasi tesirleri» ile «fikir sahasında vaki olan telkinler»e irca eden Akçuranın Selim III. devrindeki «irticam sebepleri»ni tefsir tarzı da karakteristiktir: «1807 irticamın bizce en mühim sebebi, birkaç asırdanberi uyuşamayan şark ve garp medeniyetlerinin müsademesidir.» (s. 153) «Osmanlı içtimaî heyeti nin «XVII: asır başlarından itibaren iktisaden düşmesi» ancak «bu büyük ve tarihi muhasamenin neticesi» idi. İrtica hâdisesinde sınıf antagonizmalarına ait hiç iz müşahede etmiyen, hattâ sınıf kelimesini bile kullanmamakta ısrar eden müellife göre, «Osmanlı Devleti binasının tepesinde o zamanlar kilit taşı gibi muvazeneyi tutmağa yarıyan Padişahın şahsiyeti» başlıca âmîl idi. «Selim III. devrine ait olarak irticam hudusunda âmîl olan sebeplerden bizce en mühimi, bizzat Padişahın tabiat, seciye ve ahlâkça noksanları gibi görülüyor.» (s. 154).

(3) Cevdet Paşa, «Halet Efendi»nin «mahsulü a'mâlî seyiyesi olan Rum ihtilâli» hakkında, ezcümle, şunları yazıyor:

«Fenerliler Devletiâliyenin o kadar emniyet ve itimadına ve envaı eltaf ve inayatına mazhar olmuş iken bu mertebe emniyeti suiistimal etmeleri ve külfatını nimet yolunda bu kadar hiyanetkârlıkları doğrusu insaniyete yakışır şey değildi. Bir taltifin içinde insaniyetin

şanı şiarı bu mertebe ihlâl ve tahkir olunmamıştı.

Yoksa insan buldukça bunar, âmaline nihayet yok, gayet haris bir mahlûktur. Rumlarda dahi türlü emel ve arzular bulunmak ahvali tabiiyyeden idi...

Kaldı ki sonraları Devletialiyetin nizamâtı askeriye ve mülkiyesi bozulmakla sunıfu askeriye ve memurını saire tebaaya cevri eza eder oldu. Ve hükkâmı şer'in mahreci olan tariki ilmiyenin dahi nizamâtı bozularak menasibi ilmiye şuna buna me'kel ve naipler naehil olmakla ihkakı hak emri ehemmi mehcur ve mühmel kaldı. Bu cihetle umum tebaaya nefret geldi. Ve bir de ehli islâm içinde ulûm ve maarif tenakus ve tedenni ettikçe teassup ziyadeleşerek hıristiyanlar hakkında tabirâtı tah kırıye istimal olunmağa başladığından kendilerine giran gelerek Rumların zihinlerinde hükûmeti seniyyeden ayrılmağa efkârı günden güne tezayüt ve terakkî buldu. Rusya Çarı meşhur Büyük Petro ittihadı mezhebi vesile ederek ortodoks mezhebinde bulunan reyayı Devletialiyenin ezhanına ihlâl sarfı mesai eylemiş ise de Prut muharebesinde mağlub olmakla bu daiye bittabi kesbi tahhür eylemiştir. Maamahih Rumların zihinlerine girmiş olan sevdayı serbesti zail olmamıştı...

Elhasıl Rumlar Katerina zamanında dahi isyana hahişger olmuşlar ise de böyle bir emri hatire vaktile hazırlanmamış oldukları cihetle alelumum isyana kıyam edemeyüb o kadar yeltenmekle iktifa eylemişler ve neşri maarif ve sanayi ile Rumların cehli izale olunmadıkça tasavvurlarının fiile gelemeyeceğini anlamışlar idi. Andan sonra istikmali esbabı lâzımaya yani teksiri sefatın ve iktisabı servet-ü sâman ile neşri fûnunu maarife teşebbüs etmişler ve bu mukaddematın husul ve içtimarında sevdayı istiklâli efradı reayanın ezhanına yerleştirmek emri sehl olacağına binaen o zaman icrayı mafizze-mire kıyam etmek üzere karar vermişlerdir.

Kaynarca Muahedesi ve badehu Rusyalu ile yapılan muahede ve mukaveleler ahkâmınca Rusyalu Memleketeyn ve Sırbistan hakkında hakkı müdahale kazandı. Ve Akdeniz adaları reayasından birçok Rumları celb ile anlardan zabıt ve nefer olarak pek çok gemisi tedarik ederek çok geçmeyüb Karadenizdeki donanmasının ekser asakiri bahriyesi Rum taifesinden ibaret oldu. Ve Rusyalunun Osmanlıları Avrupadan tardeylemek fikri bir mertebe daha kuvvet buldu. Rumların başlarında dahi şimal rüzgârları esmeğe başladı.

Ve Kaynarca Musalâhasından sonra Kapudanı derya Gazi Hasan Paşa dahtı Devletialiyenin kuvvei bahriyesini tanzim ettiği sırada Akedniz adaları reayasını gemi tarifesi silkine ithal eyledi. Donanmayı hümayun taifelerinin ekseri Rumlardan ibaret oldu ve bu tedbir o vakit icabı hale muvafık görüldü. Rumlar bu gemicilik sanatile ne büyük sermayeye mâlik olduklarını daha o vakit anlamışlar ve bu sanatı ileride Devletialiyeye aleyhinde kullanmak niyetile ikmaline gayret eylemişler ve çok geçmeyüb gerek adetçe ve gerek meharetçe ehli islâm gemicilerine tehevruk ttiklerine mebni Devletialiyeden ayrılacak olduklarında behren galebe etmek efkârı zihinlerinde yerleşmiştir...

Ve ötedenberu adahlar kullandıkları sefatini ticariyenin miktarı istiiapleri tersanece mahdut olup andan büyük sefine inşasına mezun değiller iken Kapudanı derya Hüseyin Paşa bu usulü feshetmekle Cezairi Yunaniye alelhunus Çamalica ve Suluca ve İspara adaları reayası cesim sefineler tedarik ile Avrupaya gidip gelmeğe ve az vakit zarfında sür'atle kesbi servetü yesar etmeğe başladılar. Alelhunus Napolyonun zuhurile Avrupanın hercümerc olduğu zamanlarda ticareti bahriye ile pek çok istifade ve her cihetle terakki ve etvarı efrenciyeye tak-

lid ve Avrupada muttali oldukları efkârı serbestiyyi mem-
leketlerinde neşr ile hemşehrilerinin dahi efkârını ihlâl
eder oldular.» (Tarihî Cevdet, İkinci tab'ı, c. 11, s.
65 - 68).

Dikkate şayandır ki, İbnihaldun'un mütercimi mad-
di ve iktisadî inkişaf farkını işaret ettiği halde Ord.
Prof. Akçura buna da lüzum görmemiştir. Akçuraoğlu
Yusuf'un 1923 te basılan bir eserine düştüğü haşiyeyi
de hatırlatalım: «Milliyet fikrinin intişarından ve bu
fikrin kuvveden fiile geçmesinden ençok mutazarrır olan
devletlerden birisi de saltanatı Osmaniyedir. Bu fikrin
hayatta tahakkuku ile dir ki Avrupayı Osmanî hemen
kâmilen, ve Asyayı Osmanînin de kısmı azamı Osmanlı
İmparatorluğundan ayrılmıştır.» (Muasır Avrupada siya-
sî ve içtimâî fikirler, s. 8).

(4) İ. K. Kordatos, 1881 İhtilâlinin Sosyal Mahiye-
ti. (Sosyoloji ve Felsefe Kütüphanesi neşriyatından). Bi-
rinci bas, 1924. Anatole France'm bir epilogle bezediği
bu önemli tarih eseri, 1927 de, ikinci defa basılmış ve
60.000 traj yapmıştır.

(5) Müellif eserini yazdığı günlerdeki Çin, Mısır,
Fas, İlh. gibi memleketleri misâl getiriyor.

(6) Bu fakirliğin bizdeki bibliyografik yoksullukla
kıyas kabul etmediğini söylemek zaittir.

(7) Müellif, haşiyede diyor: Yunan sofistlerinden
Fleas ilk defa olarak mülkiyet müsavatsızlığının toplum-
daki hareketi doğurduğunu söylemiştir, derler. Saint-
Simon'un da, Marx'tan önce, ekonomik illetlerle izah yo-
luna girdiği söylenir. Fakat, ilk izah eden ve formülleş-
tiren Marx'tır.

Müellif, aynı haşiyede, Hegel, İraklıtos ve Panderis'-
ten de bahsediyor.

(8) Müellif, burada, diğer metotların tenkidini tafsil etmektedir.

(9) Müellif, bir haşiyesinde de, Prof. Dr. A. Elefteropulos ile münakaşaya girişiyor:

İsviçrede Üniversite kürsüsü işgal eden Prof. Dr. A. Elefteropulos, Sosyal ve Hukukî Bilgiler Mecmuasında (1908, t. 1, No. 2) tarihî materyalizme dair bir tenkit neşretmişti. Bu zata göre insan tarihinin başlıca kıvılcığı ekonomik illettir değildir. Dr. Elefteropulos moral sebepleri ve millî nüansları insan tarihinin muharriki gibi kabul ediyor ve böylece marksist olmayan müelliflere de (Spencer, Robertson, Durkheim, Bouglé, Elvan, Stammler v.s.) muarız oluyor. Bizim cevabımız, doktorun materyalist tefsire aykırı olan prensiplerine değildir. Çünkü bu prensipler hatalıdır ve kendi kendine çökmektedir. Cevabımız marksist metodu yanlış yorumlayışınadır. Dr. marksistlerin iddiasına göre tarih mekanikman inkişaf eder diyor ve bunu Marx ve Engels'in ağzından söylüyor. Halbuki bu doğru değildir. Ortodoks marksizm hiç bir yerde, insanın bir makine olduğunu söylememiştir. Marksizme göre, insan aynı zamanda insan ve makinedir. Dahilerin ve büyük adamların toplumda hiç bir rolü yoktur gibi bir iddiayı marksistler ileri sürmemişlerdir. Marksistler, dahilerin rollerini ve zaruretlerini inkâr etmezler; onların kabul etmediği şey tarihi pozisyonların dahiler tarafından yaratıldığı kaziyesidir. Bir ihtilalde rol oynamak başka, ihtilâli yaratmak ise büsbütün başkadır. Görülüyor ki, marksistlerin anlayışile doktorun onlara isnad ettiği noktai nazar arasında gayet büyük bir fark vardır.

(10) Burada, G. Skliros'un iki eserini zikretmek mecburiyetindeyiz: 1) 1907 de çıkan Sosyal Meselemiz; 2) 1917 de basılan Elenizmin Çağdaş Meseleleri. Bu müellif,

*dokunduğumuz meselelere temas ediyor ve bu hâdiseleri bizde ilk deha olarak tarihi maddecilik metodu ile ince-
liyor. Skliros gayet geniş bir felsefe kültürüne sahiptir.
Fakat, Bernstein'in revizyonizmi ile Jaures'in idealizmin-
den fazlasile mülhem olduğu için tarihi maddecilik meto-
dunu kullandığı halde bazan mutlak surette idealist doğ-
malar meydana çıkarıyor. Skliros, son zamanlarda büs-
bütün idealist izahlar ve tefsirler yaptı; ve ekonomik il-
letlerden başka psşik ve tarihi başka yeni illetler de ile-
ri sürdü. Bunun sebebi her halde şunlardır: Bu müellif
Cihan harbinde Fransız Sosyalist Partisile temas etmiş;
Alman sosyal demokrasisinin ve Plehanof'un harp dev-
resi yazıcılığının tesir ve nüfuzu altında kalmıştır. Aynı
zamanda hastalığı da fikri sapıtmasının âmillerinden ol-
sa gerektir. (Müellifin notu)*

(11) Müellif, Sultan Mehmet I. in buna dair bir fer-
manından (1009) bahsediyor. Bu fermana göre, Devleti
aliye için çalışan adalılar, reayalık vaziyetini daima mu-
hafaza etmek şartile, fazla silâh taşıyabileceklerdir.

(12) Müellif, burada, Manifest'in bir pasajını zikre-
diyor: «Ortaçağın toprak kölelerinden ilk komünlerin
burjuvaları doğdu; bu komün halkından burjuvaziyi teş-
kil eden unsurlar meydana geldi.»

(13) Müellif bu bölümde o zamanki muharrirlerden
uzun uzadıya bahsediyor; bir çok matematisiyen, dok-
tor ve pedagog isimleri sayıyor.

(14) Cevdet Paşa, Fatihî şöyle müdafaa ediyor:
«... Sultan Mehmet Hanı sanî Hazretleri İstanbulu fet-
hettikte Patriklik mesnedini ipka ve Sinod denilen ce-
maati Metropolitani heyetini teşkil vesair Patrikhane me-
murlarını sabıkı veçhile tayin ile İstanbul Rum Patrik-
hanesini alel'umum ortodoks mezhebinde bulunan hırıs-

tiyanlara mercii umumî kıldı. Ve kilise ve manastırlara riayetle beraber pek çok müsaedat ve Patriklik Fermanı âlisinde mastur bir hayli imtiyazat verdi. Ve şeriatı islâmiye iktizasınca ehli zimmet reayanın ümuru dîniye ve mezhebîyelerine müdahale caiz olmadığı gibi hususatı sairclerinde dahi bir gûna muamelei cebriye icra olunamayacağından Rumlar umuru mezhebîyelerinde hürriyeti kûmileye mazhar ve Lâtinlerden gördükleri müdahâlâtı mezhebîyeden âzadeser olduklarından başka lisan ve âdetlerince dahi serbest kaldılar.

İlazreti Fatihin bu icraatı şeriatı islâmiyeye muvafık olup adalet ve hakkaniyet ve insaniyetçe dahi bir milleti mahkûne hakkında bundan ziyade bir şey yapılamazdı. Rumlardan aklü insafı olanlar dahi bu müsaedatın kadrini bilirler ve şükrünü ifa ederlerdi... Fatihin olvechile ittihaz eylemiş olduğu mesleki meşruu sonra ehalisi ortodoks mezhebinde bulunan birçok memalikin bissühule jethine sebep olmuştur.» (Tarihî Cevdet, ikinci tabı, c. 11, s. 62)

(15) Karl Marx, 3 mayıs 1854 de Engels'e yazdığı mektupta, Tribune'de çıkan bir başmakalesinden bahsediyor; ve bu başmakalede, hıristiyanlığı vikaye ettiklerinden dolayı Türkleri muahaze ettiğini söylüyor. Marx, aynı mektupta, «Grek imparatorlarının bile tasavvur etmediği şekilde Bizans teokrasisini developpe etmeğe içtissar» faktını ehemmiyetle işaret etmektedir.

(16) Müellif diyor ki; İtalyaya kaçmayan Fener zenginleri Türk idarecilerile birleştiler. Osmanlı tarihi böyle Türk dostu Fenerlileri çok tanır. Nikolas Mavroyanis (Nikola Mavroyani Paşa), 1797 de Rusyaya karşı açılan harbin büyük bir elemanı olmuştu. Mavroyani Paşa Türklere o kadar sadık idi ki, hıristiyan olmadığına dair bir efsane bile doğmuştur. Gelibolu Bulgaroğlu

(Yahya Efendi) Selim III. zamanında ihtida etti; ve, Sultanın tesis ettiği Mühendishanede hoca oldu. Bundan başka Türkofron (yani Türk gibi düşünen) dediğimiz Kostantinos Ipsilândis (Kostantin İptilânti) Osmanlı ordusunun teknik terbiyesi için taassupla çalışmış; hattâ, harp taktiğine dair mühim bir eseri Türkçeye çevirmişti. Osmanlı tarihinde bunların benzerleri pek çoktur.

(17) Tüccarlar, Fabrikatörler, armatörler, v.s. den mürekkep olan yani aristokrasiye mensup olmayan bu sınıfa (üçüncü sınıfa) sermayeden mahrum halk yığınları da iltihak ediyordu. (Müellifin notu)

(18) Cevdet Paşanın ifadesine göre: «Rum Eteriyası: (Etniki Eteriya) şöyle teşekkül etmiştir: Tüccar yazıcısı Batnozadalı Manuel İksanto tarafından Nardalı Nikola İskufo ve Yanyalı Atanaş Çakolof'u Yunanlıların kesbi istiklâli ve Rumların halûsî imkânlarına ikna etmekle üç bezirgânın «üçü birlikte (1814) tarihi milâdisinde bir Eteriya teşkil ve yeminlerini ve işaretlerini tertip ve kavaidi dahiliyesini tanzim etmişler ve bunu mevcut olan cemiyeti aleniye yerine kaim kılıp ta anın muavenet ve şöhreti ile bu cemiyeti hafiyeye âza peyda etmeğe karar vermişler»dir. (Bk. Tarihi Cevdet, ikinci tab'i, C. 11, s. 74-75)

(19) Müellif şöyle diyor: Filiki Eteria, Nazırın muamelesini «vaktinden evvel kendisini belli etmemek için yaptı» şeklinde tefsir etmiştir.

(20) «Armatoli» denilen müsellaah dağlıların silâhlanmalarına haydutları ve çeteleri tenkil için müsaade edilmişti. Müsellaah dağlı sistemi içinde bütün halk silâh kullanmağa alıştı. Armatoliler hem kendilerini korurlar, hem de para ile başkalarına yardım ederlerdi. Faraza, Tepedelenli Ali Paşaya karşı, zalim olduğu için, si-

lâh kullandıkları gibi; Babûlîye karşı da Paşaya yardım etmişlerdir. (Müellif)

(21) «Eteriyaya nazırı umumî tayinine dair rüesa tarafından imza olunan senedin sureti tercümesi» Cevdet Tarihinin on birinci cildine zeylen ilâve olunmuştur: «Verilen karar mucibince şirketi Yunaniye âzası akdî meşveret ve icrayı müzakerat ettikten sonra şirketi Yunaniye hakkında nafi ve lâyük görülen kâffei hususata nezaret etmek üzere Aleksandr İpsilânti'yi şirketi mezkûre nazırı umumîsi sıfatile tanımış olduklarından işbu senet tanım ve kâffei âza tarafından imza kılındı. Fi 12 Nisan 1820 sene» (İkinci tabı, s. 240).

(22) Müellif diyor ki: Bu projenin bir maddesinde şair, Yunan kavminin ihtilâle hazır olduğunu söylüyor. Niçin? Çünkü, maddî gelişme vardı.

(23) Müellif, burada, G. Skliros'la münakaşa ediyor: Tarihin maddeci tefsirini tağşiş eden Skliros, «Elenizmin Çağdaş Meseleleri»nde, İhtilâl tamamen halkın idoolojisi olmadı, diyor. Ona göre, 21 in üçüncü sınıfı feodal unsurlarla beraber çalışmayı tercih etmemeli idi. Zira bu, bazı müsaadekârlıklara sebep olmuştur. Yine aynı zata göre, üçüncü sınıf, Fransız İhtilâlinin «gramer»ini takip etmeli idi.

Halbuki, böyle bir taktik realiteye uymuyordu. Skliros, İhtilâlin ideolojisini mağşuş addetmekle yanılıyor. Ştirinde atalardan, dinden, vatandan ve Bizanstan bahsedene Rigas geleneğinin tesiri altında kalmıştır.

Bir ihtilâlin muvaffakıyeti için gereken şey halkın psikolojisini anlamaktır. Halkın aşağı tabakası 20 mart 1821 e kadar böyle bir ihtilâlin hazırlandığından haberdar bile değildi. Bu halkta bir sınıf şuuru yoktu; ve, hâkim feodal sınıfın ideolojisine, istemiyerek, sürüklenyordu.

(24) Cevdet Paşa, «üçüncü defa İstanbul Rum Patriği olan Grigoryos'un Moralı ile muhaberesi tahkik olduğuna binaen... azil ve katli lüzumundan bahisle yerine Onikilerden birinin intihap olunmasına dair isdar olunan fermanı kazacereyan» dan bahsederek Divanı hümayun Tercümanı İstavrakı Bevin Patrikhaneye gidip metropolit Oyenyo'su Patrikliğe intihap ettirdiğini kayd ile idam keyfiyetini şöyle naklediyor :

«İşte bu intihap esnasında Sadrazam Grigoryosu Babâliye ihzar ile senin mukaddema bu fesattan haberin yok mu idi ki kat'iyen iş'ar etmedin deyu sual ettikte inkâr ve Sadırazam tekrar suale ibtidar ile ya bir fahişe avretin ettiği fiskü zinaya kadar muktezayı âyintnis üzere elbet vukufunuz dergâr iken böyle milletçe azim fitne ve fesattan mütecahilâne haberim yok idi denmekle itimat olunabilir mi deyu muahaze de ısrar ettikte Grigoryos Devletlü efendim bendeniz doksanı mütecaviz bir bişuur ihtiyarım eğer bilirse Onikiler bilir deyu cevap vermiş ise de bayağı bir papas ve kocabaşı makulesinin vafir eyyamdanberi haberdar olduğu millet maddesinden Patriğin haberi olmamak dairi akilden hariğ olduğuna binaen Sadırazam bunu şimdilik Kadıköyüne götürünüz diyerek def'i leyyin ile dışarı çıkarttığı esnada Patriki cedidin intihap olduğuna haberi gelmekle Grigoryos hemen Fenere gönderilerek ve yaftası göğsüne talik edilerek Patrikhanenin orta kapısında salb olundu. Şanizade der ki, Patrikin mürdesi üç gün maslup durduktan sonra deryaya endahı karihai şahanedan Yehut milletine emrolunarak anlar dahi teneffüh ve tefessuh ile ruyu deryaya çıkup rumlar almasımlar deyu karnın yarub ve taş bağlayub deryaya böylece ilka eylediler.» (O. 11. S. 163-164).

Vakantlıs Esad Efendinin Şanizade Tarihine yaz-

*dağı tâlikatı mevzu bahis eden Cevdet paşa, Esad Efendi-
nin fikrine iştirak ederek, idam keyfiyetini tenkid et-
mektedir:*

«Esad Efendinin Patrik hakkında bu muamele icra olunmasaydı bu ateşi ihtilâli teskin edebilirdi dediği da-
hi doğrudur. Zira Eteriyaya dahil olan Rumların ekseri
bu işin arkasında Rusyalı var zannederlerdi. Buğdan
ihtilâlinin üzerine Rusya devletinin bundan teberrî edi-
vermesi Rumlara durgunluk getirmişti. Ve Rumlar bir
vakti muayyende defaten her tarafta ehli islâmı basub
da bitirmek azmında iken iş evvelce uç gösterip de hü-
kûmeti seniye tarafından teharrîyatı şedideye kıyam ile
müttehemem ele geçenler taraf taraf idam olunmağa baş-
ladığı gibi alel'umum Rumlara hayret elvermişti. Bina-
enaleyh o zaman bu işlerin içinde bulunmuş olanların
ifadatına nazaran ateşi ihtilâl sönmek üzere iken Patri-
ğin salbolunması bilcümle ortodoks mezhebinde bulunan
hıristiyanlara pek ziyade dokunarak rumlar artık herçi-
badâbâd vadisinde bir fedailik yolunu tuttular. Ve her
tarafta gayret fedakârane tedarikâta kıyam ettiler. İşte
bu halet nihayet Yunan devletinin inhasını müntec ol-
muştur.» (C. 11. S. 165).

(25) Adalılar, dünyayı dolaşmış bu üçüncü sınıf,
yalnız kendi sınıflarının şuuruna değil, millî mücadele-
nin de şuuruna sahipti. Netice itibarile, bunlar bütün Bal-
kan yarımadasını kaplayacak bir Yunanistan için müca-
dele ediyorlardı. Moralları ise, bil'akis, Mora sınırlarını
aşmayan mahdut bir Yunanistandan başka bir şey dü-
şünmüyorlardı.

(26) Müellif, bundan sonraki sahifelerde, Ross, Thi-
ers, Finley, Bartoldi, Mendelson ve Trikupis gibi tarih-
cilerin Kapodistriya hakkındaki fikirlerini bütün tafsi-
lâtile zikretmektedir.

(27) Müellif bu mebhâsın başına Engels'in bir ibaresini alıyor. Bu ibarede çarizmin Türkiye ve İran gibi zayıf Devletler aleyhine harp hazırladığı kaydedilmektedir.

(28) Müellif 1914-18 emperyalist harbinden ve bu devirde tezahür eden emperyalizmden bahsediyor ve şöyle diyor: Elen üçüncü sınıfının kafasına Küçük Asya akını gibi büyük bir trajedi ile neticelenen serseriyane ve maceraperest bir fikri sokan odur.

(29) Müellif, daima ve her yerde Devletler arasındaki politikayı tanzim eden menfaattir, dedikten sonra ilâve ediyor: Bugün, santimental politika yoktur; bu bir ütopyedir.

(30) Nasyonal Ökonomi Profesörü Andreas M. Andreadis, Türk hâkimiyeti devrindeki ekonomik durumu inceleyen takrirlerinde, şöyle diyor: 21 İhtilâli - İtalyan Macini'nin akidesine dayanan, bütün XIX. asırda hüküm süren ve İtalyan millî doğuşuna zemin hazırlayan - milliyetçilik teorisinin ilk ifadesidir.

İnsanlık tarihinin idealist moral illetlerle kımıldadığını iddia eden Profesörün tarihî realiteyi izaha muvaffak olamadığını söylemek zaittir. Macini'nin milliyetçilik akidesi İtalyada tezahür eden ve orada hükümünü yürütmek istiyen yeni ekonomik şeraitin ifadesi idi. Herhangi bir fikir herhangi bir siyaset adamının keşfi değildir; «reel dünyadaki objelerin ve hadiselerin entellektüel in'ikâsıdır.» Fikirler gökten inmez; bir devrin ekonomik formasyonundan doğar. Başka bir ifadeyle, zaman zaman ortaya çıkan sosyal «resul»lerin fikirleri, ancak, sınıflarına has yeni iktisadî - içtimâî şeraitin ifadesi ve in'ikâsıdır. Fikirler sosyal varlıkları yaratmaz; ekonomik muhit fikirleri yaratır. Fransa İhtilâlini Fran-

sız ansiklopedistleri (Diderot, Rousseau, Voltaire, Condorcet, v. s.) yaratmadılar. Fransada feodal ekonomiyi parçalayan ve siyaseten hüküm sürmek istiyen yeni üçüncü sınıf, ansiklopedistlerin müsavat, kardeşlik, İlh. fikirlerine vücut vermiştir: Ve böylece, bu ansiklopedistler devirlerinin aporları ve apolojetikleri olabilmişlerdir. Demek oluyor ki, Profesörün 21 İhtilâlini milliyetçilik akidesi doğurmuştur şeklinde ileri sürdüğü görüş kritikman müdafaa edilemez.

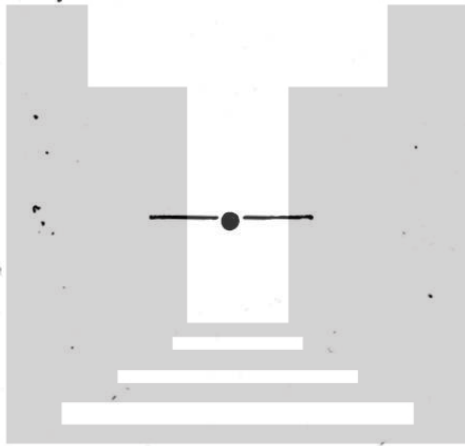
Esasen, sosyalist kampın dışında olanlar bile, inkişafta moral illetleri kabul etmiyorlar. Bu sahada, en meşhurlardan Buckle ile Elvald'ı gösterebiliriz. Bu müelliflerin noktaî nazarına göre, insanîyet tarihinde moral fikirler, hiç bir zaman, inkişaf illeti değildir ve olamaz.

Şunu da söyleyelim ki, Dr. A. Elefteropulos gibi tarihî inkişafta moral illetleri teassupla müdafaaaya çalışanların getirdikleri deliller, maalesef, ayakta duramayacak kadar çürüktür. (Müellifin notu).

(31) Tarihiçi, Yunan üçüncü sınıfının yani burjuvazisinin 21 Devrimindeki rolünü ortaya koyduktan sonra, bu sınıfla derebeylik arasındaki münasebetlere de dokunuyor. Elen üçüncü sınıfı, derebeyliğe ve kocabaşılığa karşı ayaklandırdığı halde, siyasi idareyi eline aldığı zaman, kocabaşularla bir takım uyuşmalara yanaşmıştı.

Böylece, Yunanistanda toprak meselesi, bağımsızlıktan bir asır sonra, yine çözülmemiş olarak kaldı. Bunun sebebi, 1844 den beri hâkimiyeti elinde tutan burjuvazinin kocabaşılıkla anlaşmak zorunda kalışdır. 21 Devriminin üçüncü sınıfı hürriyet vaadetmiş, fakat bu hürriyet hukuk çerçevesini aşmamıştır. Osmanlı İmparatorluğundan kopmuş bir parça olan Yunanistanda üçüncü sınıf ancak 1880 den itibaren -kelimenin modern anlamıyla-

kapitalist sınıf haline geliyor. Halkı; işletme ve sömürme devresine giriyor. Modern endüstrinin Yunanistana girişi ile, bu memlekette, çağdaş şekilde bir kapitalizm başlamıştır. Tarihçimize göre Yunan üçüncü sınıfının tuttuğu yol tarihi gelişmesinin kaçınılmaz sonucundan başka bir şey değildir.

TÜSTAV

TÜSTAV

OSMANLI İMPARATOLUĞUNUN
DAĞILMA DEVRİ
VE
TARİHİ MADDECİLİK

KERİM SADİ'NİN YAZDIĞI :

Bu eserde, tarihî materyalizm adını alan ilmi araştırma metodu, bizde ilk defa olarak, Osmanlı İmparatorluğu tarihine uygulanmaktadır. Bu güne kadar da, bu alanda, biricik örnek olarak kalmıştır. Eser, Mahmut II devrinin en önemli olaylarından biri olan 1821 Devriminin sosyal özünü aydınlatmaktadır. Tarih, sosyoloji ve ekonomi konularıyla ilgili her okurun faydalanacağı bu eserin giriş kısmında metodun kısa ve duru bir tahlili vardır.

Eserdeki bölümler şunlardır :

- 1) Türklerin Asyadan Avrupaya hücumu ve Bizansın çöküşü;
- 2) İhtilâlden önceki devrin ekonomik şartları;
- 3) İhtilâlden önceki fikir hareketi;
- 4) Ruhban ve aristokrasinin imtiyazları;
- 5) Filiki Eteria;
- 6) Şair Rigas Fereos (1757 - 1798);
- 7) 21 İhtilâli;
- 8) Vatandaş savaşları;
- 9) Filelinizm ve ilk idare sistemleri;
- 10) Kapodistria devri;
- 11) Suikastten sonraki hadiseler;
- 12) Yunan meselesi Avrupa diplomasisinin kuşlilerinde.